

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Železnik

**IZRAŽANJE OSEBNEGA JAZA
STIGMATIZIRANIH V INTERNETNIH
INTERAKTIVNIH PROSTORIH**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Železnik

MENTOR: doc. dr. Gregor Petrič

**IZRAŽANJE OSEBNEGA JAZA
STIGMATIZIRANIH V INTERNETNIH
INTERAKTIVNIH PROSTORIH**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2007

Iskreno se zahvaljujem dr. Gregorju Petriču za vse ideje, napotke in strokovno pomoč pri pisanju diplomske naloge.

Zahvaljujem se tudi moji družini za vso izkazano podporo in potrpežljivost v času mojega študija in ob pisanju diplomske naloge.

IZRAŽANJE OSEBNEGA JAZA STIGMATIZIRANIH V INTERNETNIH INTERAKTIVNIH PROSTORIH

V diplomu se naslanjam na izhodišče, da je internet med drugim tudi družbeni prostor, v katerem se ljudje spoznavajo, srečujejo in tudi izražajo svoja najgloblja občutja in želje. Pri tem pa predvidevam, da je internet, kot družbeni prostor, zaradi svojih specifičnosti še posebej aktualen za stigmatizirane ljudi. V diplomskem delu poudarjam, da so ljudje z določenimi stigmami pogostokrat izključeni iz številnih področij družbenega življenja, kar ima zanje številne negativne posledice. Ugotavljam, da je potrebno razlikovati predvsem med dvema vrstama stigem, in sicer stigme, ki so vezane na zunanji videz posameznika oziroma njegovo telo in stigme, ki so vezane na posameznikovo veroizpoved, narodnost in spolno usmerjenost. Zdi se, da je v sodobni družbi, ki telesni zunanosti pripisuje izjemen simbolni pomen, telesna stigma še posebej kritična. Ker jo posameznik težko skrrije, se zdi internet v tem smislu nek prostor osvoboditve, kjer posameznikova predstava ne temelji na skrivanju te stigme, temveč mu je omogočeno izražanje osebnega jaza, neobremenjenega s stigmo. Ljudje s telesno stigmo se počutijo osamljene, občutijo socialno anksioznost in čutijo potrebo po izražanju osebnega jaza.

Ključne besede: stigma, osamljenost, socialna anksioznost, osebni jaz, internet.

EXPRESSING PERSONAL SELF OF STIGMATIZED INDIVIDUALS ON INTERNET INTERACTIVE PLACES

In my diploma I suppose that the Internet, among other things, is also a social place where people can get to know each other, they can meet and express their deepest thoughts and wishes. Due to its characteristics the Internet is especially interesting for stigmatized individuals. The diploma focuses on individuals with certain stigmas who are often excluded from many aspects of social life, which has negative consequences for them. It is ascertained that we have to distinguish between two types of stigmas. On the one hand, there are stigmas that refer to the physical appearance of an individual and, on the other, those referring to an individual's religion, nationality or sexual orientation. It seems that in modern society in which the outer appearance is of great importance, the body stigma is even more crucial to an individual because it can hardly be hidden. The Internet, therefore, seems to be a place of deliverance where the individual's image is not based on hiding his stigma and in which one's personal self can be expressed, free from any stigmas. Individuals with body stigma feel lonely and burdened with social anxiety and they feel a desire to express their personal self.

Key words: Stigma, Loneliness, Social Anxiety, Personal Self, The Internet.

KAZALO

KAZALO TABEL	7
KAZALO SLIK	7
1. UVOD	8
2. STIGMA	10
2.1 Zgodovina pojma stigma.....	10
2.2 Definiranje stigme.....	11
2.3 Stigma in družbene interakcije.....	12
2.4 Zakaj družba stigmatizira?.....	13
2.5 Stigma in družbena izključitev	14
2.5.1 Psihološke posledice izključitve zaradi stigme	16
2.6 Odzivi stigmatiziranih	21
2.7 Goffmanovo pojmovanje stigme kot identitete.....	24
2.8 Izražanje osebnega jaza.....	25
2.8.1 Meadovo pojmovanje sebstva.....	26
2.8.2 Prispevki osebnega in socialnega jaza	28
3. INTERNET KOT DRUŽBENI MEDIJ	30
3.1 Računalniško posredovano komuniciranje	30
3.2 Internetna in medosebna interakcija	31
3.3 Prednosti internetne komunikacije	32
4. RAZISKOVALNI OKVIR	36
4.1 Opredelitve pojmov	36
4.2 Hipoteze in argumentacije	37
5. OPIS VZORCA IN ZBIRANJA PODATKOV	39
6. OPERACIONALIZACIJA	41
6.1 Operacionalni model	41
6.2 Indikatorji in izvedene spremenljivke.....	42
6.2.1 Osamljenost.....	42
6.2.2 Socialna anksioznost.....	43

6.2.3	Stigma	45
6.2.3.1	Stigma manjšine	46
6.2.3.2	Telesna stigma	47
6.2.4	Potreba po izražanju osebnega jaza	48
6.2.5	Udeležba v internetnih interaktivnih prostorih	49
7.	ANALIZE IN REZULTATI	50
7.1	Bivariatna analiza	50
7.2	Preverjanje modela in hipotez	52
8.	RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK	57
9.	LITERATURA	60
10.	PRILOGE	63

KAZALO TABEL

Tabela 5.1: Opis vzorca v anketi.....	39
Tabela 6.2.1.1: Indikatorji za osamljenost.....	42
Tabela 6.2.2.1: Indikatorji za socialno anksioznost.....	43
Tabela 6.2.3.1: Indikatorji za stigmo.....	45
Tabela 6.2.3.1.1: Indikatorji za "stigmo manjšine".....	46
Tabela 6.2.3.2.1: Indikatorji za "telesno stigmo".....	47
Tabela 6.2.4.1: Indikatorji za potrebo po izražanju osebnega jaza.....	48
Tabela 6.2.5.1: Indikatorji za udeležbo v internetnih interaktivnih prostorih.....	49
Tabela 7.1.1: Korelacijski koeficienti med spremenljivkami.....	51
Tabela 7.2.1: Ocene parametrov v modelu.....	54

KAZALO SLIK

Slika 4.1: Pojasnjevalni model.....	36
Slika 6.1.1: Operacionalni model z indikatorji.....	41
Slika 6.2.1.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "osamljenost".....	42
Slika 6.2.2.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "socialna anksioznost".....	44
Slika 6.2.3.1.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "stigma manjšine".....	46
Slika 6.2.3.2.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "telesna stigma".....	47
Slika 6.2.4.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "osebni jaz".....	48
Slika 6.2.5.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "udeležba".....	49
Slika 7.2.1: Model z izračunanimi parametri.....	53

1. UVOD

V današnjem času vedno več ljudi uporablja internet, pa ne le za pridobivanje informacij in za premoščanje časovno prostorskih okvirov, temveč jim internet predstavlja tudi alternativna javna interakcijska prizorišča. S širitvijo računalniško posredovanega komuniciranja se oblikujejo tako prostori, kjer lahko razpravljamo o javnih zadevah, kot tudi prostori, ki so namenjeni reševanju zasebnih vprašanj in problemov. Oblikujejo se prostori, v katerih se različni posamezniki lahko srečujejo, se družijo in razpravljajo o številnih temah, si izmenjujejo izkušnje in nudijo socialno oporo. Na naraščajočo pomembnost internetnih interaktivnih prostorov kaže podatek RIS-a¹ (IKT 2005), da 26% uporabnikov interneta vsaj enkrat mesečno sodeluje v forumu, blogu ali klepetalnici.

Ker je internet tudi prostor skupinskih interakcij, me je pritegnilo, da bi raziskovala, ali internet morda nekaterim posameznikom pomeni tudi izhod v stiski oziroma, ali jim internet nudi prostor, kjer lahko kljub svoji drugačnosti, ki je v vsakdanjem življenju nesprejemljiva ali stigmatizirana, izživijo svoj osebni jaz – »specifično neponovljivo individualnost posameznika, ki se izmika slehernemu poskusu družbene determinacije in socialne kontrole« (Mead 1997). Med nami je mnogo ljudi, ki imajo različne težave in fobije, kar jim onemogoča izražanje svojega osebnega jaza. Ljudje se na internetu ne obnašajo tako, kot se v vsakdanjem življenju. Popustijo, se omehčajo, počutijo se bolj svobodne, izražajo se bolj odkrito (Suler 2003).

V diplomski nalogi sem se osredotočila predvsem na ljudi z določeno stigmo, ki jim onemogoča normalno vklapljanje v družbo. Zato me je zanimalo, ali morda stigmatiziranim posameznikom internet nudi prostor, kjer lahko izrazijo svoja čustva in občutke in se zato udeležujejo internetnih interaktivnih prostorov. Internet bi lahko vsaj stigmatiziranim ljudem omogočal nekakšno »virtualno osvoboditev« (Praprotnik 2003) oziroma jim vsaj v določeni meri pomagal pri izražanju osebnega jaza.

Cilj diplomske je bilo ugotoviti, ali se posamezniki s potrebo po izražanju osebnega jaza v večji meri udeležujejo internetnih interaktivnih prostorov, pri čemer predvidevam, da imajo to

¹ RIS (www.ris.org) - Raba interneta v Sloveniji je akademski neprofitni projekt [Centra za metodologijo in informatiko](#) znotraj [Fakultete za družbene vede](#) v [Okviru Univerze v Ljubljani](#). Poteka od leta 1996 in proučuje družboslovne vidike informacijske tehnologije, predvsem interneta in mobilne telefonije.

potrebo večjo tisti, ki so izpostavljeni procesom stigmatiziranja, osamljenosti in socialni anksioznosti. Strukturno je diplomska naloga razdeljena na osem poglavij, kjer so prva tri poglavja namenjena teoretski razpravi, sledi poglavje, kjer predstavim pojasnjevalni model, ostala štiri pa, z izjemo zaključka, sestavljajo empirični del naloge. V drugem poglavju predstavim teoretsko ozadje pojma stigma in osebnega jaza. V tretjem poglavju se osredotočim na internet in ga skušam predstaviti kot medij druženja. V četrtem poglavju predstavim raziskovalni okvir, z grafično podobo pojasnjevalnega modela, z definicijo uporabljenih pojmov ter s hipotezami in argumentacijo. V petem poglavju sledi opis vzorca in zbiranja podatkov. V šestem poglavju je predstavljena operacionalizacija teoretičnih pojmov in izračun spremenljivk, predstavim tudi zanesljivost merskih inštrumentov. V sedmem poglavju sledijo analiza in rezultati, kjer najprej predstavim rezultate bivariatne analize, nato pa še s pomočjo programa Lisrel preverjam veljavnost zastavljenih hipotez. V zaključku skušam ovrednotiti teoretska izhodišča in predvidevanja v luči dobljenih rezultatov.

2. STIGMA

2.1 Zgodovina pojma stigma

Že antični Grki so vrezovali in vžigali znamenja kriminalcem in tatovom, da bi označili njihovo pomanjkanje prilagojenosti običajni družbi. Taka znamenja so imenovali stigma. Posameznik, ki je nosil to stigmo, je bil predmet prezira, diskreditiran in ljudje so se mu izogibali. Gre torej za označevanje posameznika, da poseduje neko negativno lastnost, ki je tako diskreditirajoča, da zasenči druge poglede na posameznika (Neuberg in drugi 2000). Angleška uporaba pojma stigma sega najmanj v 14. stoletje. Najzgodnejša zapisana angleška uporaba pojma stigma se nanaša na kup ran, ki so jih javno kazali katoliški božji izvoljenci, pri čemer so se rane ujemale z ranami križanega Jezusa. Stigma pa se je lahko nanašala tudi na vidno označitev telesa. Del telesa so označili s tlečim predmetom ali koničastim pripomočkom (Herek 2002).

Zgodovinsko gledano je imel pojem stigme dve komponenti. Prva se je nanašala na trajno stanje ali lastnost, ki jo je nosil posameznik. Druga komponenta pa je oznaka, ki je bila vrednotena negativno s strani širše družbe. Četudi je bila fizična ali simbolična, je bila oznaka na splošno razumljena tako, da je označevala posameznika, ki jo je nosil, da je bil kriminallec, prostaški ali si je na kakšen drug način zaslužil družbeno preganjanje, razvpitost, sramoto ali obsodbo. Torej niso le stigmatizirani posamezniki označeni, pač pa širša skupina ali družba, v kateri živijo. V sodobni sociološki teoriji je Erving Goffman tisti, ki je obudil pojem stigme in ga postavil v socialno-psihološki kontekst identitete, sebstva in družbenih vlog. Kot je Erving Goffman poudaril, so stigmatizirani in »normalni«² družbene vloge, in vse strani v katerikoli interakciji – ne glede na svoj status – vedo, kakšna so pričakovanja, povezana z vsako vlogo (Goffman 1963).

² Goffmanov pojem za nestigmatizirane ljudi.

2.2 Definiranje stigme

Erving Goffman je v svojem delu *Stigma: Notes of Management of Spoiled Identity*, ki velja za klasično literaturo o stigmati, zapisal, da je stigma »lastnost, ki dela posameznika drugačnega od vseh drugih v isti družbeni kategoriji in zaradi katere pripisujejo tej drugi osebi posebne lastnosti, kot so manj vreden čuden, in podobno« (Goffman 1963: 3), pri čemer Goffman loči tri vrste stigem:

- a) *iznakaženost telesa*, ki pomeni različne stopnje deformiranosti telesa;
- b) *hibe posameznikovega temperamenta*, kot so na primer nenaravne strasti, šibka volja, radikalno vedenje in
- c) *hibe rase, nacije in religije*.

Stafford in Scott sta trdila, da je stigma »lastnost osebe, ki je nasprotna normi družbene enote«, kjer je norma definirana kot »skupno prepričanje, da se mora oseba obnašati na določen način v določenem času« (Stafford in Scott v Link in Phelan 2001: 365). Crocker, Major in Steele so označili, da »stigmatizirani posamezniki posedujejo nekatere lastnosti ali karakteristike, ki izražajo družbeno identiteto, ki je razvrednotena v nekaterih socialnih okoliščinah« (Crocker in drugi v Dovidio in drugi 2000: 4). Jones in sodelavci pa so predlagali, da je stigma lahko videna kot odnos med »lastnostjo in stereotipom«, ki oblikuje definicijo stigme kot »označba« (lastnost), ki povezuje osebo z nezaželenimi karakteristikami (stereotip) (Jones v Dovidio in drugi 2000: 6). Herek (2002) pa pravi, da stigmato lahko definiramo kot dolgotrajno stanje, status ali lastnost, ki je negativno vrednotena s strani družbe in katere posedovanje posledično diskreditira in je neugodna za posameznika.

Zakaj se definicije stigme tako razlikujejo, lahko pojasnita predvsem dva razloga. Prvi je, da se je koncept stigme nanašal na veliko vrst okoliščin, vsaka izmed njih pa je edinstvena. Drugi razlog pa se skriva v tem, da je raziskovanje stigme multidisciplinarno, saj vključuje psihologijo, sociologijo, antropologijo, politične znanosti in socialno geografijo. Še celo znotraj posameznih disciplin obstajajo različni teoretični pristopi, tako da neizogibno prihaja do različnih konceptualizacij (Link in Phelan 2001).

2.3 Stigma in družbene interakcije

Kadar obe strani interakcije posedujeta stigmatizirajoče lastnosti, te ne vplivajo bistveno na družbene interakcije. Status manjšine je lahko stigmatiziran v večini družb, toda ne pri srečanjih posameznikov iz manjšinskih skupin. Skupna stigma lahko ustvari vez med posamezniki, kadar zaznavajo sami sebe, da so člani skupine, ki je ločena od preostanka družbe. »Taka mikro-klima stigme – v kateri so stigmatizirani normalni – pokriva majhna področja družbenega zemljevida« (Herek 2002: 597) in tu se verjetno skriva velik potencial interneta. Internet stigmatiziranim posameznikom omogoča, da delujejo kot normalni, saj jim omogoča, da se najdejo ljudje s podobno stigmo in med seboj komunicirajo o stigmatizaciji in drugih stvareh.

Kadar pa le ena stran interakcije poseduje stigmatizirajoče lastnosti nasprotni normalni, ni nujno, da ve za njegovo stanje, saj lahko včasih stigmatizirani deluje kot normalni. Taki ljudje, ki lahko delujejo kot normalni kljub svoji stigmi, pravi Goffman (1963), da imajo »prikrito« (angl. »concealable«) stigmo oziroma stigmo, ki jo je mogoče prikriti. Imajo torej možnost, da drugim ne povedo za svojo stigmo in zato lahko poskusijo živeti kot normalni. V določenih pogojih prikrivanje stigme ni le prednost, temveč nuja za sodelovanje v družbenem življenju. Internet pa v tem primeru stigmatiziranim posameznikom omogoča, da delujejo kot normalni, saj njihova stigma ni vidna oziroma zanjo interakcijski nasprotniki ne vedo.

Kadar stigmatizirani član v dvojici uspešno deluje kot normalni, normalna stran verjame, da interakcija poteka med dvema normalnima. Kakorkoli posameznik, ki se pretvarja, ve, da bo lahko njegovo stanje razkrinkano v trenutku, ki bo sledil spremembi statusa. Prikrivanje stigme lahko od posameznika terja visoko ceno. Goffman (1963) je opisal, kako ljudje naletijo na psihološka bremena v procesu prikrivanja svoje prave identitete. Pokazal je, kako lahko trud prikrivanja vodi do občutkov izolacije, prevare in strahu pred odkritjem. Te težave so lahko povezane z reakcijami s strani tistih, s katerimi so v stiku. »Prikrivanje osebnih informacij o nekom pred drugimi lahko ovira razvoj in doseganje družbenega odnosa; samozkrivanje velja za bistveno sestavino pomembnega odnosa« (Derlega in Berg v Smart in Wegner 2000: 221). Smart in Wegner (2000) trdita, da lahko stigmatizirani, ki skušajo zamolčati svojo stigmo, postanejo obsedeno prezaposleni z mislimi o svoji stigmi. Posledice te prezaposlenosti vplivajo na vsakodnevno funkcioniranje stigmatiziranih in na njihovo psihološko in celo fiziološko dobro počutje.

Posameznik, katerega stigma ni takoj vidna oziroma očitna, je »diskredibilen«. Glavna skrb diskredibilnega posameznika v mešani interakciji je upravljanje informacij, to je, preprečevanje normalnemu, da izve za znamenje oziroma razpoznavni znak. Ko enkrat normalni ve, da je druga stran označena, je drugi posameznik »diskreditiran«. Diskreditiranemu se ni več treba ukvarjati s pretvarjanjem, pač pa se sooči z drugačnimi problemi. Postane lahko tarča zavračanja, diskriminacije ali nasilja (Goffman 1963).

2.4 Zakaj družba stigmatizira?

Odzivi na posameznike, ki so nosilci stigme, se lahko razlikujejo tako v intenziteti kot tudi v kvaliteti. Lahko prihaja celo do protislovnosti, od sočustvovanja do neudobja. Največkrat pa se reakcije do tistih, ki jih družba stigmatizira, kažejo v zmerni nenaklonjenosti in izogibanju (Neuberg in drugi 2000).

Prevladujoč pogled raziskovalcev na stigo je, da posamezne kulture in subkulture določajo, katere lastnosti so stigmatizirajoče in katere ne. Lahko se celo zgodi, da je v isti družbi, ista oseba stigmatizirana v določenem kontekstu, ne pa v nekem drugem. Obstajajo tudi primeri, v katerih je stigmatizacija čisto poljubna in nestalna. Ljudje stigmatizirajo iz različnih razlogov, kot so: da se sami bolje počutijo, da se bolje počutijo v svoji skupini, da opravičijo svoj prednostni status v družbi ali da potrdijo nek pomemben pogled na svet (Neuberg in drugi 2000).

Zagovorniki biokulturnega odgovora na vprašanje, zakaj ljudje stigmatizirajo, trdijo, da zaradi potrebe po življenju v učinkovitih skupinah. Ljudje naj bi stigmatizirali tiste posameznike, katerih karakteristike in dejanja so videna kot grožnja in ovira učinkovitemu delovanju skupine. Osnovni dobiček skupinskega življenja izhaja iz prispevkov posameznikovih naporov, znanj in materialnih virov. Ti prispevki bodo učinkoviti za posameznike in zanesljiv del družbenega sistema, če so vzajemni. Po tem razmišljanju bi morali biti posamezniki in skupine, ki ničesar ne prispevajo k skupnemu dobremu, stigmatizirani. Ker je pri življenju v skupinah pomembno tudi, da posamezniki ostanejo fizično zdravi, zagovorniki biokulturnega okvirja trdijo, da bodo člani skupine s škodljivimi boleznimi obravnavani kot grožnja in zaradi tega stigmatizirani. Ljudje pa stigmatizirajo tudi posameznike izven svoje skupine. Razlogi za stigmatiziranje članov drugih skupin so: prvič, ker ljudje nimajo nobenih

recipročno osnovanih vezi s člani izven skupine, so nagnjeni k temu, da jim ne zaupajo in drugič, člani drugih skupin lahko predstavljajo resne grožnje dobremu počutju druge skupine. Vredni viri so pogosto omejeni, zato prihaja do konfliktov med skupinami, kadar se borijo za skupne pomembne vire (Neuberg in drugi 2000).

Družba lahko stigmatizira takrat, kadar meni, da neka lastnost predstavlja grožnjo življenju posameznika ali kulture. Poznamo grožnje, ki so očitne in grožnje, ki so simbolne. Očitne grožnje ogrožajo materialne ali konkretne dobrine, kot so: zdravje, varnost, bogastvo ali družbeni položaj. Simbolne grožnje pa ogrožajo prepričanja, vrednote, ideologije in razumevanje, kako deluje družbeni, politični in/ali spiritualni svet. Obe vrsti groženj sta nezaželjeni; obe vrsti vzbudita zaskrbljenost in strah; obe lahko ustvarita in povečata stigmatizacijo (Schaller v Stangor in Crandall 2000).

2.5 Stigma in družbena izključitev

Izključitev stigmatiziranih iz družbenega življenja je bistven vidik stigmatizacije. Normalni ljudje izključujejo ljudi, ki posedujejo neko stigmo iz različnih razlogov: zviševanje samozavesti, zmanjševanje neugodja in strahu, želja po življenju v učinkovitih skupinah. Naslednji razlog za izključitev je, da stigmatizirani spominjajo nestigmatizirane na lastno ranljivost in umrljivost (to se nanaša predvsem na izključevanje posameznikov, ki so bolni, invalidi). Izpostavitve izključevanju na osnovi stigme je stresor za ljudi, ki so izključeni. »Potreba po oblikovanju in doseganju trajajočih, pozitivnih in pomembnih odnosov z drugimi je osnovni človeški motiv« (Baumeister in Leary v Major in Eccleston 2005: 63). Ljudje si močno želijo družbenih povezanosti, uporabijo precej energije, da te odnose razvijejo in jih ohranijo in nanje neugodno vpliva, če prihaja do pomanjkanja teh odnosov ali če se le-ti razkrojijo.

Crocker s sodelavci trdi, da je stigma jasna iz konteksta – doživi se jo znotraj družbenega konteksta in z ozirom na specifične druge. Ko se kontekst (občinstvo) spremeni, se spremeni tudi doživljanje stigme. Lastnosti, ki so stigmatizirajoče v nekem kontekstu (temna polt med belci), niso nujno stigmatizirajoče v nekem drugem kontekstu (temna polt med skupino drugih s podobno temno poltjo). Glede na to perspektivo, je vsakdo lahko potencialno ranljiv za izkustvo stigme. V nasprotju s tem pogledom stigme glede na kontekst pa drugi raziskovalci

(Kurzban in Leary v Major in Eccleston 2005) predlagajo, da so nekatere karakteristike univerzalno stigmatizirane. Da je stigma jasna iz konteksta, nam lepo prikazuje tudi komunikacija preko interneta. Nek posameznik, ki poseduje določeno stigmo, je lahko v vsakdanjem svetu predmet prezira, ljudje se ga izogibajo, ga stigmatizirajo in izključujejo iz številnih področij družbenega življenja. Če ta isti posameznik vstopi v virtualni svet in v njem komunicira in se druži z drugimi ljudmi, ti za stigmo ne vedo ali jim to celo ni pomembno. Posamezniku s stigmo je tako omogočeno, da na internetu deluje kot normalni, oziroma, ni stigmatiziran s strani drugih udeležencev in se ga zaradi stigme ne izključuje iz komunikacije oziroma interakcije.

Kurzban in Leary (v Major in Eccleston 2005) pravita, da so stigmatizirani posamezniki iz družbene interakcije izključeni predvsem iz treh razlogov. Prvič: izključitev ljudi, ki so slabi partnerji za družbeno izmenjavo. Mednje sodijo ljudje, ki se jih dojema kot nepredvidljive (duševno bolni), ki ne sledijo družbenim normam (homoseksualci), ki goljufajo (kriminalci), kot tudi ljudje, za katere se verjame, da nimajo česa dati (brezdomci, starejši). Drugič: izključitev drugih posameznikov, ki izkoriščajo prednosti članstva v kakšni skupini. Primeri so izključitve članov drugih rasnih, etničnih in verskih skupin. Tretjič: izključitev ljudi, ki prenašajo kužne bolezni. Ljudje se skušajo izogniti posameznikom, ki jih lahko okužijo z nalezljivimi boleznimi. Družba iz družbene interakcije izključi obolele posameznike³ ali posameznike katerih fizična podoba kaže na bolezen.

Kot je bilo že omenjeno, je izključitev bistven vidik stigmatizacije. Izključitev zaradi stigme je pogosto smatrana za upravičeno. Pogosto obstaja dogovor znotraj kulture, da je izključevanje stigmatiziranih legitimno, kar Crandall (2000) poimenuje »ideologije upravičevanja«. Kot rezultat tega se lahko pojavi, da nekdo obravnava ljudi s stigmo kot drugorazredne državljane, uporablja zanje nižje moralne standarde in jih izključuje s čisto vestjo. Opatow to poimenuje »moralna izključitev«. Menil je, da so skupine moralno izključene, kadar se jih zaznava izven meja, znotraj katerih veljajo norme in pravila⁴. »Ker so ljudje, ki so moralno izključeni, videni kot ničle ali nevredni, škodovanje njim in njihovo izključevanje iz širše družbe postane sprejemljivo in pravično« (Opatow v Major in Eccleston 2005). Stigmatizirani pa niso izključeni le na podlagi ideologij upravičevanja, pač pa tudi na podlagi številnih že omenjenih razlogov.

³ Npr. okužene z AIDS-om.

⁴ Npr. homoseksualci nimajo pravice do porok.

2.5.1 Psihološke posledice izključitve zaradi stigme

»Medtem ko je izkušnja vključenosti pogosto povezana s pozitivnimi občutki, izkušnja, biti izključen, tipično vodi v negativne občutke, kot so: žalost, osamljenost, jeza, občutek sramu in strahu« (Baumeister in Tice v Major in Eccleston 2005: 64). »Posamezniki, ki pričakujejo zavračanje s strani drugih, imajo bolj verjetno nizko samozavest, bodo depresivni in izkusijo visoke stopnje negativnih vplivov, kot pa tisti, ki pričakujejo, da bodo s strani drugih sprejeti« (Mendoza-Denton in drugi v Major in Eccleston 2005: 64). »Ker je psihološko dobro počutje vsaj delno odvisno od vključenosti« (Leary v Major in Eccleston, 2005: 70), in »zaznavanja, da je nekdo cenjen s strani drugih« (Pyszczynski in drugi v Major in Eccleston 2005: 70), se pogostokrat domneva, »da se pogosto zavračanje in izključevanje izkaže za negativno psihološko posledico za svoje tarče« (Baumeister in Leary v Major in Eccleston 2005: 70). Veliko raziskovalcev je trdilo, da bo ponavljajoče izpostavljanje predsodkom in diskriminaciji neizbežno pustilo »znak pritiska« na osebnost in samozavest žrtev (Allport; Cartwright; Erikson v Major in Eccleston 2005).

Družba oškoduje stigmatizirane posameznike s pomočjo vsiljivih in zahrbtnih oblik zavračanja. Stigmatizirani so sistematično izključeni iz izobraževanja, zaposlovanja, poklicnega napredovanja, stanovanjske politike, kvalitetne zdravstvene oskrbe itd. To ogroža njihovo fizično in čustveno dobro počutje, »še posebno, če je strukturna diskriminacija ponavljajoča, prodorna in neprizanesljiva« (Clark in drugi v Major in Eccleston 2005: 71). Stigmatizirani so pogosto tarče nasilja, rezultat je tako fizična kot tudi psihična škoda. Zaznavanje, da je nekdo ali neka skupina žrtev neprizanesljive diskriminacije, je povezano z nižjo samozavestjo in slabšim dobrim počutjem. Zdi se, da je internet lahko primeren prostor, kjer posamezniki s stigmo niso deležni takojšnjega zavračanja in izključevanja. Omogoča jim, da so prisotni in dejavni na številnih forumih in klepetalnicah, ki se nanašajo na različna področja, iz katerih so v vsakdanjem življenju sistematično izključeni. Internet jim na ta način lahko pomaga, da stigmatizirani posamezniki vsaj v neki meri izboljšajo svoje počutje. Nasprotno sta trdili Crocker in Major (v Major in Eccleston 2005), in sicer, da imajo člani stigmatiziranih skupin stopnje samozavesti visoke ali višje kot člani nestigmatiziranih skupin. Sodobne raziskave kažejo, da ne obstaja enoten odnos med izpostavljanjem zavračanju zaradi stigme ter izključitvijo in izidi, kot sta samozavest in čustveno dobro počutje. Nekateri stigmatizirani posamezniki in skupine kažejo visoko samozavest kljub doslednemu

izključevanju iz mnogih tipov družbenih odnosov, medtem ko je drugi ne. Major in Eccleston (2005) trdita, da ni nujno, da bodo posamezniki, ki so potencialno tarče zavračanja zaradi stigme, trpeli za manjšo samozavestjo in nižjim dobrim počutjem, če se izognejo zavračanju zaradi stigme, če ne ocenjujejo tega zavračanja kot stresnega ali če uporabljajo strategije, ki so učinkovite pri upravljanju notranjih in zunanjih zahtev, ki so ocenjene za ogrožujoče.

Do osamljenosti sicer lahko pride iz različnih razlogov, vendar nekateri avtorji (Baumeister in Tice; Leary v Major in Eccleston 2005) trdijo, da ravno izključenost iz družbe vodi v negativne občutke in stanja, kot sta osamljenost in socialna anksioznost. Izključeni pa so pogosto stigmatizirani posamezniki, zato se občutek osamljenosti in socialne anksioznosti pri njih pojavi pogosteje kot pri nestigmatiziranih ljudeh.

Osamljenost lahko prizadane ljudi vseh starosti: otroke, odraščajočo mladino, mlade moške in ženske, ljudi srednjih let in ostarele. Weiss (v Lamovec 1988) loči dve obliki osamljenosti. Emocionalna je rezultat pomanjkanja tesne intimne povezanosti z drugo osebo, socialna osamljenost pa izvira iz pomanjkljive mreže družabnih odnosov, pri katerih bi bil posameznik član skupine, ki deli iste interese in aktivnosti. V to skupino sodi predvsem pomanjkanje prijateljev. Weiss je s pomočjo raziskav pokazal, da se socialna osamljenost pretežno povezuje z anksioznostjo, emocionalna pa z depresivnostjo. Pokazale so se tudi razlike v spoprijemanju z vsako od oblik. Emocionalna osamljenost je vodila do vedenjske in kognitivne naravnosti k reševanju problemov, socialna osamljenost pa se je povezovala predvsem s kognitivnimi načini reševanja problemov in je le redko vodila k ustrezni dejavnosti. Avtor zaključuje, da sta socialna in emocionalna osamljenost nedvomno različni obliki družbenega primanjkljaja in imata različne izvore. Johnson in Mullins (v Cherry in Smith 1993) definirata socialno in emocionalno osamljenost podobno kot Weiss. Socialno osamljenost definirata kot pomanjkanje prepoznavnih socialnih prostorov, emocionalno osamljenost pa kot pomanjkanje socioemocionalnih vezi. Po njunem mnenju lahko socialno osamljenost posameznik premaga z vključevanjem v socialne skupnosti, medtem ko imajo emocionalno osamljeni ljudje lahko več težav pri iskanju zadovoljivih odnosov, četudi imajo pestro omrežje prijateljev in znancev. Moustakas (v Cherry in Smith 1993) pa je poleg že omenjenih oblik osamljenosti predpostavil še tretjo obliko, ki jo je poimenoval eksistencialna osamljenost, ki izraža neizogibno oddvojenost posameznika od družbe. Na podlagi omenjenih tipologij sta Peplau in Perlman (v Cherry in Smith 1993), ki osamljenost definirata kot neprijetno izkušnjo, ki se pojavi, kadar je posameznikovo omrežje socialnih odnosov

pomanjkljivo kvalitativno ali kvantitativno, identificirala tri glavne vidike o naravi osamljenosti:

- 1) Osamljenost izvira iz posameznikovih pomanjkljivih socialnih odnosov, pri čemer je pomanjkanje lahko kvantitativno⁵ ali kvalitativno.⁶
- 2) Osamljenost je neprijetna ali nadležna izkušnja, običajno z negativnimi posledicami⁷, če se je ne skuša premagati.
- 3) Potrebno je razlikovati subjektivno izkušnjo osamljenosti od objektivnega položaja socialne izolacije.⁸

Uporaba interneta in različnih aktivnosti, ki jih internet kot medij omogoča, ima v primeru osamljenosti dve plati. Po eni strani omogoča, da osamljeni posamezniki preko interneta lahko spoznavajo ljudi in se tako zmanjšuje stopnja občutka osamljenosti. Po drugi strani pa lahko preživeti čas na internetu zmanjšuje čas, ki ga osamljeni posamezniki namenijo odnosom v vsakdanjem življenju in tako postanejo le še bolj osamljeni. Raziskava Hamburgerja in Ben-Artzija (2003) je pokazala, da osamljeni posamezniki, kjer je šlo večinoma za ženske, pričnejo uporabljati internet in ne postanejo osamljeni zaradi uporabe interneta. Podobno ugotavljata tudi Morahan-Martin in Schumacher (2003), in sicer, da internet privlači bolj osamljene posameznike, saj lahko na internetu najdejo družbo. Tudi novejša študija, katere avtorja sta E. Engelber in Sjoeborg (2004) potrjuje povezavo med odnosom do interneta in občutkom osamljenosti. Bolj ko je posameznik osamljen, bolj postane navezan na internet. Omenjena avtorja predvidevata, da imajo bolj osamljeni posamezniki slabše razvite socialno-kognitivne veščine, imajo težave pri vrstniških skupinah, zaznavanju skupinskih norm in interpretaciji socialnih namigov, ter zato preživijo več časa na internetu, kjer najdejo (kot razlagajo avtorji) prostor, ki ga lažje razumejo in se aktivno udeležujejo v raznih aktivnostih.

Različne raziskave so pokazale, da se osamljenost povezuje s pomanjkanjem družbenih veščin, kot so: pasivnost, pomanjkanje odločnosti, pretirano samoopazovanje ter socialna plašnost oziroma zavrtost. Eksperimentalne študije pa so tudi razkrile, da je samorazkrivanje osamljenih manj intimno in nerecipročno (Lamovec 1988). Na podlagi tega lahko sklepamo,

⁵ Majhno socialno omrežje.

⁶ Nezadovoljstvo z obstoječimi odnosi oziroma nezadovoljstvo s tem, s čimer nas ti odnosi oskrbujejo.

⁷ Npr. alkoholizem, samomor.

⁸ Pomeni, da oseba lahko živi sama, ima relativno malo socialnih stikov, pa kljub temu redko občuti osamljenost. Ali nasprotno, ljudje, ki so obkroženi z drugimi ljudmi, lahko občutijo dolgoročno osamljenost.

da osamljeni ljudje težje in redkeje izražajo svoja mnenja, občutke in prepričanja, zato bi lahko bila pri njih ta potreba izrazitejša kot pri neosamljenih ljudeh. Na to kažejo tudi ugotovitve Hanssona in Jonesa (v Ayres 1988), da so osamljeni ljudje manj pripravljeni izraziti svoja mnenja in prepričanja v javnosti kot pa neosamljeni ljudje. Zdi se, da je internet osamljenim ljudem lahko v veliko pomoč pri izražanju svojih občutkov, mnenj in prepričanj. Chung (2003) ugotavlja, da so osamljeni posamezniki zadovoljni z anonimnostjo, ki jim jo nudi internet. V računalniško posredovani komunikaciji kažejo več pozitivnega in aktivnega odnosa do drugih ljudi v primerjavi z realnim življenjem. Osamljeni posamezniki so namreč bolj naklonjeni samorazkrivanju v računalniško posredovani komunikaciji.

Z osamljenostjo se pogostokrat, poleg depresivnosti, dolgočasenjem, podcenjevanjem ter sovražnostjo v medosebnih odnosih, povezuje tudi socialna anksioznost. Motnja socialne anksioznosti je lahko tudi posledica stigmatiziranja. Skoraj vsak od nas je že kdaj občutil socialno anksioznost v določeni socialni situaciji. Včasih se počutimo nelagodno v novem okolju, med novimi ljudmi, se počutimo negotove, nam je neprijetno, če nas kdo opazuje itd. Lahko se pojavijo tudi težave pri navezovanju novih stikov. Toda ljudje sčasoma začetno socialno anksioznost premagamo in gremo preko nje. Nekateri posamezniki pa omenjeno motnjo občutijo pogosteje ali pa je pri njih nenehno prisotna (Društvo za pomoč osebam z depresijo in anksioznimi motnjami 2006). Socialna anksioznost je subjektivno doživljanje, ki je pri posameznikih prisotno v različni meri in v različnih oblikah. Individualne razlike v izkušnji socialne anksioznosti se kažejo v intenziteti doživljanja socialne anksioznosti (Leitenberg v Puklek 1997). Intenziteta ločuje med normalnimi in kliničnimi skupinami socialnoanksioznih posameznikov. Socialna anksioznost namreč v svoji ekstremni obliki predstavlja socialno fobijo, ki jo označuje trajen strah pred situacijami, kjer bi posameznik lahko bil izpostavljen opazovanju drugih in bi se s svojim neprimernim obnašanjem osmešil in ponižal. Takšnih situacij se posameznik raje izogiba, ali pa v njih doživlja intenzivno anksioznost. Leitenberg pravi, da individualne razlike v doživljanju socialne anksioznosti označuje tudi stopnja generalizacije anksioznosti na različne socialne situacije. Socialno anksioznost lahko povzroča ena sama socialna situacija ali pa več socialnih situacij. Posamezniki se razlikujejo tudi glede na vrsto situacije, ki sproža socialno anksioznost. Socialna anksioznost se lahko pojavi v interaktivni situaciji⁹ ali v situaciji, kjer je obnašanje vnaprej predpisano¹⁰ (Puklek 1997). Ljudje s socialno anksioznostjo si želijo stikov z drugimi,

⁹ Npr. v komunikaciji z eno osebo ali v skupini.

¹⁰ Npr. nastop pred občinstvom.

želi se izražati in se družiti z drugimi ljudmi, vendar jih od tega odvrta strah pred tem, da bi se osramotili, doživeli kaj neprijetnega pred drugimi ali napravili slab vtis. Ljudje s socialno anksioznostjo občutijo strah v socialnih interakcijah, že samo misel na druženje, zabave ali nastope jih lahko privede v čustveno stisko, tresejo se in se potijo. Lahko se počutijo ujete in osamljene (Društvo za pomoč osebam z depresijo in anksioznimi motnjami 2006). Domnevam, da internet lahko pomaga tako osamljenim kot tudi ljudem z motnjo socialne anksioznosti. Osamljeni ljudje lahko preko interneta spoznajo ljudi in z njimi komunicirajo, kar zmanjšuje občutek stopnje osamljenosti. Ljudje z motnjo socialne anksioznosti pa s pomočjo interneta lahko premagajo strah, ki ga občutijo v običajnih socialnih situacijah, saj nimajo neposrednega stika z drugimi ljudmi. Tako za osamljene kot tiste s socialno anksioznostjo velja, da težje in redkeje izražajo svoja prepričanja in mnenja, zato sklepam, da je potreba po izražanju svojih mnenj in prepričanj pri njih izrazitejša, kot je pri ljudeh, ki teh težav nimajo.

2.6 Odzivi stigmatiziranih

Goffman (1963) pravi, da obstajajo trije načini, kako se stigmatizirani odzovejo na svojo situacijo:

- a) *Prikrivanje stigme*. Stigmatizirani skuša voditi tak tok informacij in interakcij, da stigma ne pride do izraza.
- b) *Sprejem stigme*. Stigmatizirani popusti, se vda, pristane na svojo pomanjkljivost.
- c) *Refleksija stigme*. Stigmatizirani se trudi za kognitivno predelavo stigme, za soočenje z razlogi za svojo drugačnost.

Tudi Allport (v Miller in Major 2000) se je ukvarjal z strategijami, ki jih uporabljajo žrtve zavračanja in izključevanja. Razlikoval je med zunanje-kazenskimi in notranje-kazenskimi obrambami ega. Žrtve, ki prevzamejo zunanje-kazenske strategije, za svoj hendikep krivijo druge in zunanje vplive. Žrtve, ki prevzamejo notranje-kazenske obrambe pa prevzamejo odgovornost za zavračanje in izključevanje nase.

Major in Eccleston (2005) sta oblikovala štiri načine, kako stigmatizirani lahko odreagirajo na grožnjo zavrnitve zaradi stigme:

- a) *Stigmatizirani lahko skušajo povečati svojo priljubljenost pri nestigmatiziranih kot partnerjih v odnosih.*

Eden izmed pristopov k temu je, da skušajo odstraniti pogoje stigme¹¹ Drug pristop je, da distancirajo sami sebe od svoje lastne stigmatizirane skupine v smislu: »Jaz nisem tak kot oni.« Tretji pristop pa je, da stigmatizirani skuša stigmo prikriti in »živeti« (angl. »pass«) kot nestigmatiziran. Ljudje skušajo prikriti široko paleto stigmatiziranih pogojev, kot so: homoseksualnost, duševne bolezni, fizične bolezni in množico obnašanj, ki bi lahko bile videne kot hibe posameznikovega temperamenta. Prikrivanje je primarno možno za tiste, katerih stigme so nevidne, ali pa vsaj ne tako očitne. Celozelo vidne stigme so lahko začasno prikrite. Komuniciranje preko telefona ali preko interneta je eden izmed načinov, kako lahko stigmatizirani sodelujejo v družbenih interakcijah, ne da bi se vedelo za njihovo stigmo. To članom stigmatiziranih manjšinskih skupin dopušča, da živijo kot člani nestigmatiziranih skupin. Internet

¹¹ Npr. izguba teže, plastična operacija, terapija za duševno bolezen.

stigmatiziranim posameznikom nudi odlično priložnost, da najdejo ljudi, s katerimi razvijejo nekakšen odnos, s čimer povečajo svojo priljubljenost.

- b) *Stigmatizirani se lahko fizično umaknejo od odnosov ali situacij, pri katerih jih je strah zavračanja in izključitve.*

Kadar fizičen umik ni možen, se stigmatizirani lahko umakne psihološko, z ločitvijo svoje samozavesti od področij ali odnosov. Fizično umikanje pomeni, da se stigmatizirani izogiba zavračanju zaradi stigme, medtem ko psihološko umikanje pomeni, da posameznik skuša zmanjšati obseg, v katerem je izključevanje kognitivno ocenjeno kot grožnja.

- c) *Stigmatizirani lahko skušajo poiskati nove alternativne odnose za vključevanje.*

To lahko stigmatizirani posameznik doseže s priključitvijo ali z identificiranjem z drugimi, ki so podobno stigmatizirani. Zveza z drugimi, ki imajo skupno stigo, oblikuje priložnost za samo-veljavnost, priložnost za izmenjavanje izkušenj, socialno oporo, primerjanje znotraj skupine in razvijanje skupinske identitete. Ta odziv je bolj verjetno dostopen za posameznike, katerih stigma je vidna in/ali povezana s prepoznavno skupinsko identiteto. Na internetu se pojavljajo številni forumi in skupnosti, katerih člani imajo podobno stigo. Na internetu se lahko najdejo posamezniki s skupno stigo in se jim tako ponudi priložnost, da si med seboj nudijo socialno oporo in izmenjujejo izkušnje. Primer takega foruma v Sloveniji je na primer <http://www.mavricni-forum.net/>, ki je namenjen LGBT¹² populaciji.

Včasih je težko poiskati podobne druge, če se ne da identificirati, kdo so. Frable in drugi (1998) so ugotovili, da so ljudje z nevidnimi stigmami manj verjetno kontaktirali z ostalimi, ki so delili njihovo stigo ali se zavedali, da so imeli stik z drugimi stigmatiziranimi, kot pa ljudje z vidnimi stigmami. Ljudje z nevidnimi stigmami so imeli tudi manjšo samozavest, so bili bolj socialno anksioni in depresivni, kot pa ljudje z vidnimi stigmami ali nestigmatizirani posamezniki. Temu je tako, ker imajo ljudje z nevidnimi stigmami manj priložnosti za stike z drugimi, ki imajo enako identiteto. Čeprav je medosebna interakcija lahko manj verjetna za tiste z nevidnimi stigmami, je internet preskrbel način za te posameznike, da se pridružijo drugim podobno stigmatiziranim. Posamezniki z nevidnimi stigmami, ki aktivno sodelujejo v internetni

¹² Lezbijke, geji, biseksualci in transseksualci.

skupnosti in za katere je ta skupnost pomembna izkušnja, izkusijo večje samosprejemanje kot posamezniki, ki ne sodelujejo v takih skupinah (McKenna in Bargh 1998).

Alternativni odnosi so lahko tudi bolj dostopni za tiste, katerih stigma je povezana s prepoznavno skupinsko identiteto. Posamezniki, katerih stigme so osnovane na prepoznavnih stigmah, kot so rasa, spol ali etničnost, se bolj verjetno identificirajo kot člani skupine, kot pa posamezniki, katerih stigma je rezultat pomanjklivosti karakterja ali iznakaženosti telesa. Ravno internet nudi interesne skupine ljudem z individualno stigmatizacijo in jim omogoča, da najdejo neke alternativne odnose za vključevanje.

- d) *Stigmatizirani lahko za zavračanje in izključitev krivijo druge oziroma njihove predsodke do stigmatizirane skupine in ne prevzemajo krivde nase.*

Četrti odziv na zavračanje je, da stigmatizirani za zavračanje krivi predsodke drugih ljudi o stigmatizirani skupini. Ta odziv mora vsebovati prepričanje, da ljudje zavračajo stigmatizirane posameznike zaradi njihove pripadnosti določeni skupini, ne pa zaradi njih osebno, in kot tako, je tako zavračanje nepravilno. Razumevanje stigmatiziranih posameznikov, da je za zavračanje kriva diskriminacija, lahko zaščiti njihovo samozavest. Prvič zato, ker se smatra, da je zavračanje skupinsko, gre za skupno izkušnjo podobno stigmatiziranih, ne gre za individualno izkušnjo. In drugič, ker se tako zavračanje smatra za nepravilno in nezasluženo, ne gre za odraz posameznikovih pomanjklivosti ali neuspehov. Sklepamo lahko, da bolj ko oseba sprejme skupinsko identiteto ter vidi sebe in druge s podobno stigmatizacijo, kot člane enake skupine, bolj je njegova samozavest zaščitena pred zavračanjem. In bolj kot oseba vidi zavračanje kot nepravilno in nezasluženo, bolj je njegova samozavest zaščitena pred zavračanjem.

2.7 Goffmanovo pojmovanje stigme kot identitete

Erving Goffman (v Ule 2000) je na podlagi vedenja družbeno stigmatiziranih oseb razvil svojo teorijo identitete. Za izhodišče je vzel situacijo, ki se dogaja med stigmatiziranim in stigmatizirancem. Trdi, da šele stigmatizirani s svojim vedenjem omogoča stigmatiziranje in s tem tudi kategoriziranje samega sebe kot stigmatiziranega posameznika. Stigma je po njegovem mnenju identiteta.

Goffmanova teorija identitete temelji na treh identitetnih kategorijah: socialna identiteta, osebna identiteta in identiteta kot njuna sinteza. Te strukture je povzel po Meadu in jih nekoliko preoblikoval. Goffman definira socialno identiteto kot kategorizacijo osebe v očeh drugih ljudi. Slehera skupina, ki ji posameznik pripada, ga ocenjuje oziroma na nek način klasificira. Goffman socialno identiteto nato loči še na virtualno in aktualno. Virtualna socialna identiteta je to, kar naj bi nekdo bil na osnovi svoje skupinske pripadnosti. Aktualna socialna identiteta pa je tisto, kar je on sam, kot ga vidijo drugi.

Drugi identitetni koncept, osebna identiteta, pa označuje tiste značilnosti posameznika, ki ga označujejo kot edinstveno osebo z edinstveno biografijo. Osebna identiteta se oblikuje na podlagi t.i. identitetnih obešalnikov¹³. Te značilnosti omogočajo diferenciacijo osebe od njene socialne identitete. Tudi osebna identiteta je po njegovem mnenju družbeni pojav. Osebna identiteta se tudi deli na virtualno in aktualno osebno identiteto. Virtualna osebna identiteta je pripisana identiteta na osnovi identitetnih obešalnikov, aktualna osebna identiteta pa je označitev posameznika na osnovi njegovih specifičnih osebnostnih lastnosti in značilnosti.

Socialna identiteta omogoča identifikacijo posameznika z drugimi ljudmi in referenčnimi skupinami, osebna identiteta pa omogoča diferenciacijo posameznika od njih. Celotna identiteta je rezultat spoja socialne in osebne identitete. V identiteto jaza, ki je po Goffmanu tretja instanca identitetne strukture, pa umešča subjektivna občutenja in reagiranja na socialno situacijo. Identiteta jaza pomeni subjektivni koncept samega. Tudi identiteta jaza je za Goffmana družbena realnost. Temeljna naloga identitete jaza je lovljenje ravnotežja med identifikacijami z družbo, ki jih ponuja socialna identiteta, in diferenciacijami od referenčnih skupin in družbenih pričakovanj, ki jih ponuja osebna identiteta. Lovljenje tega ravnotežja je za stigmatizirane zelo težka naloga, saj je za stigmatizirane identitete značilno, da je razlika med virtualno in aktualno socialno identiteto ter med virtualno in aktualno osebno identiteto bolj izpostavljena in zaostrena (Ule 2000).

¹³ Npr. lastno ime, rojstni podatki, telesne značilnosti, stil oblačenja itd.

2.8 Izražanje osebnega jaza

Stigmatizirani posamezniki v manjši meri izražajo osebno identiteto, saj je le-ta pri njih izpostavljena kritiki. Ker stigmatizirani posamezniki osebne identitete ne izrazijo v zadostni meri, je pri njih potreba po izražanju osebne identitete večja kot pri nestigmatiziranih posameznikih, kar pa lahko poimenujemo tudi potreba po izražanju osebnega jaza.

S pojmi, kot so sebstvo, identiteta, jaz, se je že pred Goffmanom ukvarjal G.H. Mead. Omenjeni pojmi pa vendarle niso iznajdba Meada, saj so se z njimi ukvarjali že v indijski filozofiji. V tradicionalni zahodni filozofiji so bili ti elementi dolgo časa potisnjeni v ozadje, kar je spremenil Descartesov citat »mislim, torej sem«, s katerim se je oblikovalo mnenje, da obstaja instanca osebnosti, ki je izhodišče človekove subjektivitete in zagotavlja enotnost, kontinuiranost in istovetnost osebnosti. Angleški empiriki so nasprotovali substancialnosti jaza. Immanuel Kant pa je njihovo nasprotovanje zavrnil, saj je menil, da bi bilo nesmiselno govoriti o mišljenju, hotenju, čustvovanju, hkrati pa trditi, da ni ničesar, kar misli, hoče in čustvuje. Po njegovem mnenju je nosilec vseh teh vsebin in procesov človekov jaz, in sicer jaz kot substanca. Že pred Kantom je indijski sholast Šamkara podobno dokazoval substancialnost jaza. Za oba, tako za Kanta kot Šamkaro, je jaz poslednji subjekt mišljenja. Razrešitev razlike med empiriki in Kantom je prvi nakazal G.W.F. Hegel, ki je poudaril, da si lahko jaz zamišljamo le dialektično, namreč kot enotnost objekta in subjekta (Musek 1977, 1982, 1993).

Pojem jaza v psihologiji se je razvijal dolgo časa in še vedno obstajajo številne različne psihološke usmeritve, ki se med seboj razlikujejo in dopolnjujejo. Med zgodnje analize jaza, ki jo pogosto navajajo, spada razčlenitev ameriškega filozofa in psihologa Williama Jamesa. V svojem slovitem delu iz leta 1890 *Principles of Psychology* je razvil pojem jaza in ga razdvojil na jaz kot subjekt – tu gre za jaz, ki je dejaven, ki deluje kot akter in jaz kot objekt – ta pa je pasiven in kot tak predmet samoopazovanja ter psihološkega proučevanja. Psihološko zanimiv je predvsem drugi del jaza. Psihološko gledano je namreč jaz zlasti to, kar mislimo o sebi, da smo in tudi to, kar želimo pokazati, da smo (Musek 1993; Kobal 2001).

Zelo pomembno vlogo pri razčlenitvi jaza so imele socialne koncepcije jaza predvsem zato, ker so opozarjale, kako je pri oblikovanju jaza pomemben proces socialnega zrcaljenja. Samopodoba je oblikovana v veliki meri po tem, kakšne informacije o nas samih nam daje

pomembno socialno okolje. Prvi, ki je opisal ta proces je bil ameriški filozof Cooley, še prodornejši pa je bil George Herbert Mead, po katerem se jaz oblikuje v simbolni interakciji z drugimi, in sicer kot simbolni sistem prevzetih posameznikovih vlog. Pojmovanje, da človek vzpostavlja svoj model stvarnosti na podlagi socialne interakcije in njenih proizvodov, je skupno vsem teorijam socialnega konstruktivizma (Musek 2005). Mead spada med pomembnejše predstavnike šole simbolnega interakcionizma, katere osnovna teza je, da se človekova zavest, sebstvo in identiteta pojavijo šele v določeni fazi socializacije, takrat ko lahko posameznik sprva zgolj medosebno interakcijo in komunikacijo zaobrne k samemu sebi, ko postane sposoben za notranji pogovor s samim seboj. Za simbolne interakcioniste izhodišče družbenega formiranja ni on sam, temveč interakcija, družbeni odnos, v katerem nastopajo posameznik in signifikantni drugi (Ule 2000).

2.8.1 Meadovo pojmovanje sebstva

V konkretni razpravi o delovanju stigmatiziranih na internetu se zdi najbolj relevantno Meadovo (1997) pojmovanje sebstva oziroma še natančneje osebnega jaza. Meadovo pojmovanje sebstva izhaja iz opazovanja socialnega delovanja človeka. Bistvo sebstva po Meadu je, da je posameznik sposoben v socialni interakciji tudi do samega sebe zavzeti enake ali podobne socialne odnose kot do drugih ljudi.

Posameznik si že od rojstva dalje vedno bolj zavestno in aktivno prisvaja različne oblike in načine interakcije s soljudmi in okoljem. Ob tem se diferencira od drugih ljudi in okolja, hkrati pa se integrira v posebno psihofizično enoto – sebstvo. Ker se sebstvo realizira in uresničuje z družbenim delovanjem posameznika, ga ima Mead za proces, ne za stanje ali strukturo osebnosti. Tudi struktirni elementi sebstva so zanj procesni. Zato tudi govori o fazah sebstva, ne pa o njegovi strukturi (Ule 2000).

Sebstvo po Meadu označujeta predvsem dve značilnosti oziroma fazi. To sta »socialni jaz« ali »mene« (angl. »Me«) – sposobnost vživljanja v druge in »osebni jaz« ali »jaz« (angl. »I«) – specifična, neponovljiva individualnost posameznika, ki se izmika slehernemu poskusu popolne družbene determinacije in socialne kontrole. »Socialni jaz tvorijo pričakovanja in predstave drugih o posamezniku in z njimi povezan vrednostni in normativni sistem. S formiranjem socialnega jaza je družbi omogočena zelo prefinjena socialna kontrola vedenja

ljudi« (Ule 2000 165). »Ker pa človek ni le adaptivno, konformno socialno bitje, nezmožno kreativnega delovanja« (Ule 2000: 164), je Mead poleg socialnega jaza predpostavil še drugo fazo, katere socialni jaz oziroma družba ne moreta povsem kontrolirati, ki jo je poimenoval osebni jaz. Zaradi osebnega jaza je človek samostojno in kreativno bitje. Osebni jaz je reakcija na socialni jaz, predstavlja individualni odgovor organizma (delno zavesten, delno nezaveden) na pričakovanja in stališča drugih. Osebni jaz je za Meada bolj ali manj nezaveden, spontan, preseneča nas s svojimi reakcijami. Lahko je kreativen ali destruktiven. Mead (1997) trdi, da se zaradi osebnega jaza nikoli pravzaprav povsem ne zavedamo, kaj smo in da nas naša lastna dejanja presenečajo. Sebe se zavedamo tedaj, ko delujemo. Osebni jaz postane socialni jaz, če se spomnimo, kaj smo rekli. »Osebni jaz v spominu obstaja kot zastopnik sebstva izpred ene sekunde, minute ali dneva. Dan je kot socialni jaz, toda to je socialni jaz, ki je bil pred tem osebni jaz [...]. Osebni jaz je posameznikovo dejanje v odnosu do socialne situacije v njegovem lastnem ravnanju. To dejanje pride v njegovo doživljanje šele potem, ko ga je posameznik že izvedel. Šele tedaj se ga zave [...]. V sebi ima vse naravnosti drugih ljudi, ki terjajo določen odziv; to je bil socialni jaz te situacije, njegov odziv pa je osebni jaz, ki ni vnaprej določen« (Mead 1997: 133). Po Meadovem mnenju je odziv osebnega jaza bolj ali manj negotov. Osebni jaz je zanj v določenem smislu tisto, s čimer se identificiramo.

Med vedenjskim procesom sta socialni in osebni jaz ločena, vendar spadata skupaj v smislu, da sta del celote. Med njima pa je vedno razlika. Osebni jaz izzove socialni jaz in se nanj odziva. Oba skupaj tvorita osebnost, kot se le-ta pojavlja v socialnem doživljanju. Mead trdi, da ne bi mogla obstajati niti zavestna odgovornost niti se v doživljanju ne bi moglo pojaviti nič novega, če teh dveh faz ne bi bilo. Za polno izražanje sebstva, kot pravi Mead, sta bistvena oba njegova vidika, osebni in socialni jaz.

2.8.2 Prispevki osebnega in socialnega jaza

Osebni in socialni jaz vplivata na to, kakšen človek je lahko nekdo. Na podlagi dveh faz obstoja bi lahko v grobem ločili dve vrsti oseb. Konvencionalni posamezniki so tisti, katerih misli so natančno take, kot jih imajo njihovi sosede; ti posamezniki so komajda kaj več kot zgolj socialni jaz. Njihovo nasprotje pa so ljudje z izrazito osebnostjo, ki na situacijo odgovorijo na tak način, da povzročajo pomembne spremembe. Pri teh ljudeh je osebni jaz pomembnejši del njihovega doživljanja (Mead 1997). Menim, da so posamezniki, ki posedujejo določeno stigmo, pogosto bližje konvencionalnemu tipu ljudi, pri katerih osebni jaz pogosto ni izražen v dovolj veliki meri, saj se skušajo prilagoditi in ugoditi širši družbi, če želijo biti z njene strani sprejeti. Sklepamo lahko torej, da bolj kot je oseba stigmatizirana, večjo ima potrebo po izražanju osebnega jaza. Res pa je tudi, da včasih v socialni situaciji prevladuje reakcija osebnega jaza, drugič pa reakcija socialnega jaza, pač glede na »potrebe po potrjevanju sebe kot zgledega predstavnika družbe ali potrebe po potrjevanju svoje osebne specifičnosti« (Ule 2000: 165). Predvidevam, da glede na to, da morajo stigmatizirani posamezniki večino časa igrati vlogo zgledega predstavnika družbe, zaradi česar pri njih prevladujejo reakcije socialnega jaza, čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza. Če tega ne morejo uresničiti v vsakodnevnih interakcijah, jim internet lahko nudi veliko pomoč, kjer lahko izražajo svoj osebni jaz, neobremenjenega s stigmo.

Ljudje nedvomno težimo k izražanju samih sebe. Kadar se posameznik čuti utesnjenega, odkrije, da mora najti tako situacijo, ki mu bo omogočala, »da ne bo le konvencionalni socialni jaz, ampak bo lahko prispeval svoj delež k prizadevanjem. Mora obstajati nek način, ki posamezniku omogoča izražanje samega sebe« (Mead 1997: 161). Situacije, ki omogočajo tako izražanje, se zdijo Meadu še posebej dragocene, saj v njih lahko posameznik »napravi nekaj samostojno, lahko prevzame odgovornost in stvari opravi na svoj način in ima možnost, da misli po svoje« (Mead 1997: 161). Tiste socialne situacije, v katerih »struktura socialnega jaza posamezniku za določen čas omogoča tako izražanje svoje osebnosti, mu prinesejo najbolj vznemirljive in prijetne izkušnje« (Mead 1997: 161). Kot bom skušala prikazati v naslednjem poglavju, internet nudi prostor, kjer posameznik lahko napravi skoraj vse samostojno, na svoj način in mu tako nudi odlično priložnost, kjer lahko izrazi svojo osebnost. Internet omogoča situacije, v katerih se človek lahko sprosti, »v kateri struktura mene odpira vrata strukturi jaza« (Mead 1997: 161) in te situacije so najbolj ugodne za izražanje samega

sebe. Izražanje osebnega jaza človeka navdaja z zadovoljstvom. Pri stigmatiziranih posameznikih je s strani družbe velik pritisk na njihov socialni jaz, zato je njihov osebni jaz toliko bolj neizražen. Potreba po izražanju osebnega jaza je pri njih večja kot pri nestigmatiziranih posameznikih, zato intenzivneje iščejo prostore in priložnosti, kjer bi svoj osebni jaz izrazili.

Mead (1997) je prepričan, da človek neizogibno išče poslušalca, da se mora nekemu izpovedati. Mora nekemu povedati, kaj misli in čuti. Sklepam torej, da vsakdo čuti potrebo po izražanju osebnega jaza, ne pa da se le uklanja vrednotam in mislim družbe. Komur to ni omogočeno v vsakdanjih situacijah, išče prostore in priložnosti, kjer lahko uresniči svojo potrebo. Vsekakor je v modernem svetu lahko tak prostor internet, kjer je posameznik osvobojen vsakdanjosti. Menim, da vsakdo lahko v nekem izbranem interaktivnem prostoru uresniči svojo potrebo po izražanju osebnega jaza brez bojzani pred neodobravanjem ali zavračanjem s strani širše družbe. Stigmatizirani posamezniki lahko v veliki meri izkoristijo prednosti internetnih interaktivnih prostorov, kjer lahko izrazijo svoj osebni jaz.

3. INTERNET KOT DRUŽBENI MEDIJ

3.1 Računalniško posredovano komuniciranje

Računalniško posredovana komunikacija je tista komunikacija med ljudmi, ki je posredovana preko računalnikov, vključenih v računalniško omrežje. Škerlep (1998) pravi, da pri računalniško posredovani komunikaciji ne gre zgolj za komunikacijo med računalniki ali pa interakcijo med človekom in računalnikom, pač pa gre predvsem za komunikacijo med ljudmi, ki pa je posredovana prek računalnikov. Teoretski razvoj proučevanja računalniško posredovanega komuniciranja lahko razdelimo na tri obdobja (Oblak v Petrovčič 2005):

- a) začetno obdobje (pozna 70. in zgodnja 80.) – cilji raziskovalcev so bili osredotočeni predvsem na proučevanje organizacijskih in institucionalnih razsežnosti računalniško posredovanega komuniciranja;
- b) obdobje od sredine 80. do začetka 90. – pozornost raziskovalcev je bila usmerjena v vprašanja, povezana z nastankom novega javnega prostora, ki je nastajal na osnovi računalniško posredovanega komuniciranja;
- c) obdobje od sredine 90. naprej – raziskovalci so se preusmerili na analiziranje procesov oblikovanja in poteka socialnih interakcij preko računalniško posredovanega komuniciranja.

V začetnem obdobju je bilo računalniško posredovano komuniciranje definirano kot prvenstveno neosebna, depersonalizirana oblika komuniciranja med posamezniki, ki naj bi bila v primerjavi z neposrednim medosebnim komuniciranjem bolj ciljno usmerjena. Ko je sredi 80. let pomembnejšo vlogo v razpravah o vlogi novih komunikacijskih tehnologij v množičnem komuniciranju prevzela komunikologija, je bila pozornost usmerjena predvsem v analizo razlik med računalniško posredovanim komuniciranjem in neposrednimi oblikami komuniciranja. Spremljati so začeli kvaliteto in učinkovitost dialoških in mediatiziranih komunikacijskih praks, ki naj bi postale osnova za nastanek novega javnega prostora. Pozneje, sredi 90., so se v razpravah, povezanih z računalniško posredovanim komuniciranjem, začele pojavljati teme, ki so obravnavale tudi širše družbene posledice pojava računalniško posredovanega komuniciranja. Z računalniško posredovanim komuniciranjem naj bi se oblikovale nove oblike skupinskega komuniciranja, ki omogočajo

vzpostavitev družbenih interakcij. Prav vstop raziskovalcev, ki so v diskurz o računalniško posredovanem komuniciranju vnesli elemente socioloških in socialno-psiholoških teorij in jih prilagodili, je ponudil nov pogled na posledice odsotnosti prostorskega in fizičnih parametrov računalniško posredovanega medija. Namesto prepričanja, da računalniško posredovano komuniciranje spodbuja zgolj racionalnost in minimizira vplive socio-emocionalnih elementov, so ponudili okvir, v katerem so predpostavili prisotnost družbenih in psiholoških dejavnikov med komuniciranjem prek računalniških omrežij. Tako sta na primer Spears in Lea oblikovala *Social Identity Model of Deindividuation Effects* (SIDE model), s katerim sta skušala pojasniti osvobajajoče in represivne potenciale družbenih interakcij znotraj računalniških sistemov. V raziskavah o značilnostih interakcij, vzpostavljenih preko računalniško posredovanega komuniciranja, se analiza vlog, funkcij in karakteristik jezika v drugi polovici 90. dopolnjuje z raziskovanjem družbenih struktur, preko katerih se v kibernetnem prostoru vzpostavijo socialne interakcije med posamezniki (Petrovčič 2005).

3.2 Internetna in medosebna interakcija

Bargh, McKenna in Fitzsimons (2002) so predlagali, da je ena izmed pomembnih razlik med internetno in medosebno interakcijo v sposobnosti interneta, da olajša oziroma pospešuje samoizražanje. Obstajata dve lastnosti, ki sta za to odgovorni. Prva je možnost, biti relativno anonimen pri individualnih in skupinskih interakcijah. Anonimnost posameznikom omogoča, da se izražajo in obnašajo na načine, ki jim v njihovem običajnem družbenem okolju niso na voljo. Na internetu posamezniki niso pod pritiskom pričakovanj s strani drugih in prisotna je manjša verjetnost družbenih sankcij. »Ljudje, ki se v resničnem življenju v družbi ne znajdejo najbolje in se zato počutijo osamljene in depresivne, se v računalniško posredovani komunikaciji počutijo varne in se lažje izražajo« (Caplan 2003: 628). Drugič, »pri tradicionalnih medosebnih interakcijah obstaja tveganje, če nekdo razkrije tabuizirane vidike jaza, četudi prijateljem ali družini« (Pennebaker v Bargh in drugi 2002: 36). V interakciji z neznano osebo bi posameznik morda deloval nesproščeno in bil previden pri izražanju osebnega jaza, medtem ko spoznavanje v RPK¹⁴ poteka manj nerodno in nespretno ter ima lahko za posledico razkrivanje velike količine občutljivih osebnih informacij. Ugotovljeno je bilo, da »na internetu ljudje rečejo in naredijo tisto, kar normalno ne bi ter gredo s klikom miške na mesta, kamor običajno ne bi šli« (Suler 2002). Suler (2003) hkrati trdi, da se ljudje

¹⁴ Računalniško posredovana komunikacija.

na internetu ne obnašajo tako, kot se v vsakdanjem življenju pač pa popustijo, se omehčajo, počutijo se bolj svobodne in izražajo se bolj odkrito.

Carl Rogers (v Bargh in drugi 2002) je menil, da se ljudje zavedajo dejstva, da so določen tip osebe v družbenih okoliščinah, v sebi pa zadržujejo relativno neizražene kvalitete, ki bi jih radi predstavili drugim, vendar jim je to pogosto onemogočeno. Zaradi relativne anonimnosti internetne komunikacije, vključujoč odsotnost fizičnih »ovirajočih lastnosti«, Bargh in drugi (2002) trdijo, da posamezniki lažje izrazijo svoj »pravi jaz«¹⁵ v internetnih kot pa v medosebnih interakcijah. Po njihovem mnenju internet ponuja možnost za izražanje alternativnih oblik jaza.

3.3 Prednosti internetne komunikacije

McKenna, Green in Gleason (2002) so izpostavili štiri kvalitete interneta, zaradi katerih naj bi posamezniki lažje razkrivali svoj pravi jaz na internetu:

- a) *Intimen internet*: na internetu obstaja manjša nevarnost, da ob razkrivanju osebnih informacij pride do zasmehovanja ali neposrednega zavračanja.
- b) *Premagovanje ovir*: odsotnost običajnih »ovirajočih lastnosti« pri oblikovanju prijateljstva. To so lahko lastnosti, kot so fizični izgled ali druga vidna stigma, torej ovire, ki posameznikom pogosto preprečijo, da bi razvili prijateljstva do stopnje, na kateri bi lahko začeli razkrivati intimne informacije. Ker te lastnosti na internetu niso vidne, ne morejo ustaviti razvoja potencialnega odnosa;
- c) *Spoznavanje podobnih drugih*: edinstvena struktura interneta omogoča posameznikom, da zlahka najdejo druge, ki imajo podobne interese. Ljudje si namreč želimo ugajati drugim, ki so nam podobni in imajo podobna mnenja, vendar je včasih v tradicionalnih okoliščinah iskanje ljudi s podobnimi interesi zapleteno, internet pa to iskanje olajša.

¹⁵ Pravi jaz (angl. »true self«) je izraz, na katerega so se v svojih študijah opirali Bargh in drugi. (2002) in McKenna in drugi. (2002). Gre za podoben izraz, kot je Meadov osebni jaz. Izraz »true self« je vpeljal Carl Rogers. Uporabljal ga je v terapevtske namene, ko je skušal pri svojih klientih odkriti njihov pravi jaz. Rogers je pravi jaz svojih klientov videl kot »nekaj, kar obstaja psiholško, vendar ni v celoti izraženo v družbenem življenju«. Torej gre za obliko jaza, za katero posameznik verjame, da on/ona to dejansko je, vendar tega v večini družbenih situacij ne more (ali ne sme) predstaviti drugim ljudem.

- d) *Povezanost različnih kvalitet za oblikovanje odnosa* - veljalo naj bi, da bodo odnosi oblikovali bližino in intimnost hitreje na internetu kot pa odnosi v realnem življenju zaradi večje udobnosti samorazkrivanja in zaradi skupnih interesov.

Tudi Walther in Parks (v Ule 2005) podobno navajata štiri značilnosti, ki RPK v določenih kontekstih naredijo bolj privlačno in uspešno v primerjavi z medosebnim komuniciranjem:

- a) *Socialna distanca*: uporabniki posredovanega komuniciranja čutijo razbremenitev, ker lahko o svojih težavah spregovorijo z nekom, ki jih osebno ne pozna in je daleč od njih.
- b) *Anonimnost*: posredovano komuniciranje s svojo anonimnostjo povečuje možnost za izogibanje stigmatizaciji. Posebej pomembno je posredovano komuniciranje za tiste, ki v svojem okolju ne najdejo oseb, s katerimi bi razvijali odnose, in za pripadnike obrobnih skupin.
- c) *Upravljanje z odnosi*: zdi se, da je posredno komuniciranje bolj prijazno za tiste, ki imajo težave pri vzpostavljanju neposrednih odnosov, omogoča namreč bolj preprosto vstopanje v odnose in izstopanje iz njih kot pri neposrednih medosebnih odnosih.
- d) *Večja dostopnost*: pogosto je lažje dobiti nasvet ali podporo od anonimnega člana podporne skupine kot od oseb, ki so fizično sicer okrog nas, pa nimajo časa; tu velja izrek »internet nikoli ne spi«, saj vedno lahko računamo na to, da so nekje na svetu potencialni dajalci podpore.

Ljudje, ki so sposobni najti podobne druge v tradicionalnih okoliščinah, ki so zmožni preseči običajne ovirajoče lastnosti s pomočjo osebnosti, privlačnosti, šarma ali bistrosti in ti, ki imajo družbene veščine za dobro komuniciranje, kažejo malo potrebe po izražanju svojega pravega jaza na internetu. Zato so McKenna, Green in Gleason (2002) pričakovali, da bodo ljudje, ki so osamljeni in tisti, ki občutijo socialno anksioznost v tradicionalnih medosebnih interakcijah, lažje izrazili svoj pravi jaz na internetu in oblikovali tesna in pomembna prijateljstva z ljudmi, ki so jih spoznali preko interneta. Študija je pokazala, da je lociranje pravega jaza na internet res bolj verjetno za tiste, ki so izkusili višje stopnje osamljenosti in socialne anksioznosti. Tisti, ki so imeli več težav v tradicionalnih družbenih interakcijah in ki so se počutili bolj izolirane in osamljene, so se obrnili na internet kot na sredstvo za izražanje podob o sebi, ki jih niso mogli izraziti v neinternetnem življenju.

Osamljeni ljudje lahko preko interneta srečujejo in spoznavajo nove ljudi. Zato lahko o internetu govorimo tudi kot o »čustvenem mediju, saj oskrbi osamljene ljudi s socialno oporo in samozavestjo, ki jim manjka v njihovem realnem življenju« (Bakardjieva in Smith 2001: 70). Bakardjieva in Smith pravita, da posamezniki, ki imajo izkušnje z izolacijo in osamljenostjo, hitro odkrijejo »družabne priložnosti«, ki jim jih ponuja internet. Ti posamezniki hitro uporabijo možnosti, da so lahko z drugimi ljudmi, ne da bi ob tem morali zapustiti svoje domove.

Bowker in Tuffin (2004) menita, da je internetno komuniciranje udobno tudi za vse tiste, ki imajo določeno pomanjkljivost. Ne glede na fizično podobo, mobilnost ali govorne sposobnosti na tekstu osnovana internetna komunikacija nudi tudi drugačnim ljudem tehnike za možnost sodelovanja. Že samo dejstvo, da je internet nameščen v osebni prostor posameznikov z določeno stigmo, nudi veliko priložnosti, da se stigmatizirani posamezniki vključijo v neko razpravo in internetno interakcijo, ne da bi zapustili svoje okolje in pri tem izpostavljali svojo stigmo. Komuniciranje preko interneta omogoča uporabnikom, da se odzovejo v svojem prostoru in času, kar predstavlja veliko ugodnost predvsem za ljudi z določenimi pomanjkljivostmi.

Internet, kot že rečeno, spodbudi večje razkrivanje osebnih informacij. Številne raziskave kažejo na to, da so se ljudje sposobni razkriti tako na računalniku kot tudi v medosebnih stikih, vendar zmanjšani vidni učinki zmanjšujejo verjetnost ocenjevanja s strani drugih. Le-to pa lahko vodi v občutke neoviranja in uporabnikom interneta nudi večjo svobodo pri izražanju sebe, brez strahu pred obsodbami. Nekateri raziskovalci trdijo, da sinhrona računalniško posredovana komunikacija ponuja neposredno in dinamično obliko dialoga, ki lahko dvigne uporabnikovo zavedanje o drugih. Povišano zavedanje pa zmanjša psihološko razdaljo med govorniki in povečuje občutek skupne vključenosti, kar posledično lahko vodi v večje razkrivanje osebnih informacij (Bowker in Tuffin 2004).

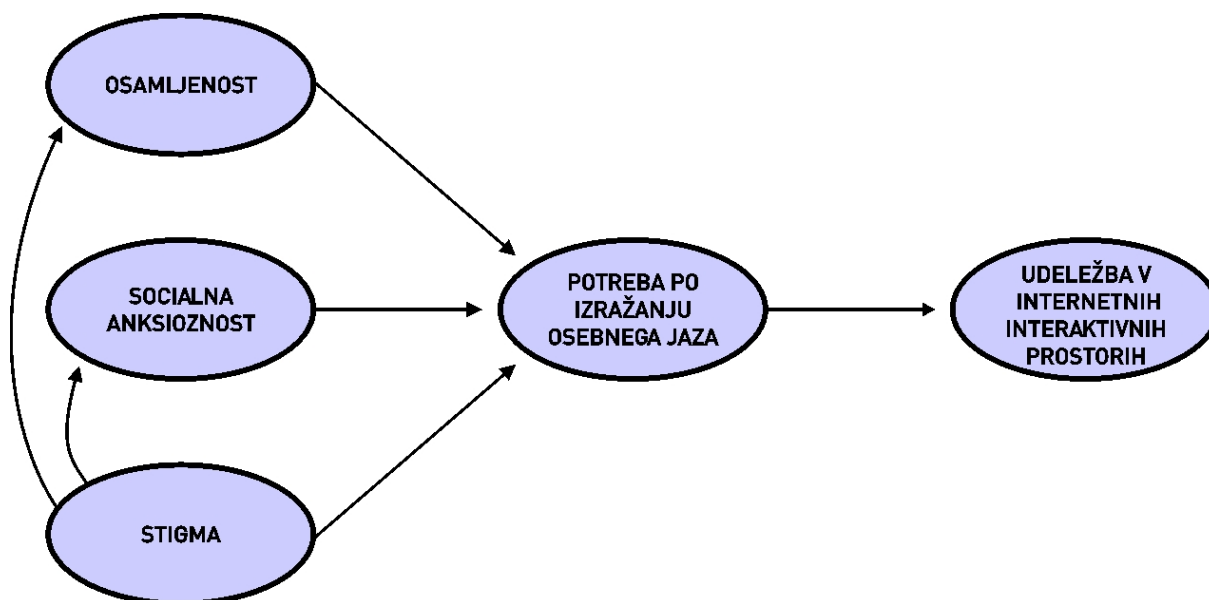
Neformalnost in anonimnost, ki ju ponuja internetna komunikacija sta pomembna faktorja, ki vplivata na povečano razkrivanje osebnih informacij. Bowker in Tuffin (2004) menita, da anonimnost udeležencem interneta omogoča, da lahko razpravljajo o občutljivih temah in kljubujejo dominantni ideologiji brez strahu pred obsojanjem ter povečuje možnost dostopanja do različnih vidikov svoje osebnosti. Pogostokrat se pojavi dilema o tem, ali ni anonimnost ponujena na internetu, dvorezen meč, saj po eni strani omogoča sproščeno

razpravljanje, hkrati pa sogovornikom omogoča sproščeno kritiziranje in žaljenje. Raziskava o uporabi slovenskih forumov (Petrič in Petrovčič 2006) je pokazala, da spletne forume večina uporabnikov uporablja za pridobivanje informacij, za sodelovanje in posredovanje znanja, le manjši del pa za zavajanje in norčevanje. V diplomskem delu se osredotočim le na spletne forume in klepetalnice, zato predpostavljam, da posamezniki anonimnosti ne izkoriščajo za norčevanje in pretvarjanje, pač pa za sproščeno razpravljanje ter izražanje svojih občutkov in mnenj oziroma za izražanje svojega osebnega jaza.

4. RAZISKOVALNI OKVIR

Izhajajoč iz teoretske razprave, želim v empiričnem delu svoje naloge ugotoviti, ali se posamezniki z večjo potrebo po izražanju osebnega jaza v večji meri udeležujejo internetnih interaktivnih prostorov, pri čemer predvidevam, da imajo to potrebo večjo tisti, ki so izpostavljeni procesom stigmatiziranja, osamljenosti in socialni anksioznosti. Predvidevam tudi, da so stigmatizirani posamezniki bolj osamljeni in socialno anksiozni. Ustrezen pojasnjevalni model s pojmi in hipotezami, ki vzpostavljajo posledične odnose med njimi, je naslednji (glej sliko 4.1):

Slika 4.1: Pojasnjevalni model

4.1 Opredelitve pojmov

Udeležba v internetnih interaktivnih prostorih je pogostnost in aktivnost posameznika v internetnih interaktivnih prostorih, kot so forumi in klepetalnice¹⁶. Med pogoste udeležence lahko štejemo ljudi, ki se vsakodnevno ali vsaj nekajkrat tedensko udeležijo omenjenih prostorov, med aktivne udeležence pa lahko uvrščamo ljudi, ki redno pregledujejo forume in v njih vestno sodelujejo ter redno sodelujejo v klepetalnicah.

¹⁶ V diplomskem delu še niso upoštevani prostori, ki so v zadnjem času zelo v porastu (blogi, myspace, friendster – t.i. social software).

Potreba po izražanju osebnega jaza je potreba po izražanju »specifične neponovljive individualnosti posameznika, ki se izmika slehernemu poskusu popolne družbene determinacije in socialne kontrole« (Mead v Ule 2000: 165).

Osamljenost je »odsotnost ali zaznana odsotnost zadovoljjujočih družbenih odnosov in neprijetna izkušnja v primeru, ko je posameznikovo omrežje družbenih odnosov pomanjkljivo v pomembnem smislu, kvalitativno ali kvantitativno« (Lamovec 1988).

Socialna anksioznost je »anksioznost, ki se pojavi ob pričakovanem ali dejanskem vrednotenju posameznika v dejanskih ali zamišljenih socialnih situacijah« (Schlenker in Leary v Puklek 1997).

Stigma je »lastnost, ki dela posameznika drugačnega od drugih v isti družbeni kategoriji in zaradi katere pripisujejo drugi tej osebi posebne lastnosti, kot so: manjvreden, čuden in podobno« (Goffman 1963).

4.2 Hipoteze in argumentacije

H₁: Bolj osamljeni ljudje čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza.

Argumentacija: Menim, da ljudje, ki se v življenju počutijo bolj osamljene, čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza, saj ob sebi nimajo ljudi, katerim bi lahko zaupali svoje občutke, osebna prepričanja in mnenja.

H₂: Bolj socialno anksiozni ljudje čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza.

Argumentacija: Bolj socialno anksiozni ljudje se osebnega jaza ne upajo pokazati v realnem življenju, ker imajo občutek, da bi se osmešili in strah jih je reakcij drugih ljudi, zato čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza.

H₃: Ljudje s stigmatizacijo čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza.

Argumentacija: Ljudem s stigmatizacijo so v vsakdanjem življenju zaprta mnoga vrata in tako težje izražajo svoj osebni jaz, ker jih drugi obravnavajo kot drugačne in manj vredne. V današnji družbi so v središču pozornosti večinoma ljudje »brez napak« in ti lažje izrazijo svoj osebni jaz kot pa stigmatizirani posamezniki.

H₄: Ljudje s stigmo se počutijo bolj osamljene.

Argumentacija: Ljudje s stigmo se počutijo bolj osamljene, ker so izključeni iz številnih družbenih situacij iz različnih razlogov s strani nestigmatiziranih ljudi.

H₅: Ljudje s stigmo občutijo večjo socialno anksioznost.

Argumentacija: Ljudje s stigmo se v družbi počutijo nelagodno zaradi svoje pomanjkljivosti, saj menijo, da jih zaradi tega ljudje gledajo drugače, negativno, kar povečuje strah pred družbenimi situacijami oziroma socialno anksioznost.

H₆: Večja kot je potreba posameznika po izražanju osebnega jaza, pogostejša je udeležba posameznika v internetnih interaktivnih prostorih.

Argumentacija: Večja kot je potreba posameznika po izražanju osebnega jaza, pogostejša je udeležba v internetnih interaktivnih prostorih, ker jim le-ti omogočajo, da lažje izrazijo svoj osebni jaz. Internet spodbudi razkrivanje osebnih informacij. V omenjenih prostorih jim je zagotovljena določena stopnja anonimnosti, diskretnosti in na voljo so jim ljudje s podobnimi interesi, ki so jih pripravljene »poslušati«.

5. OPIS VZORCA IN ZBIRANJA PODATKOV

Podatki za raziskavo so bili zbrani v obdobju od 11. maja do 1. junija 2005 s pomočjo spletne ankete, ki je nastala v okviru predmeta Raziskovanje javnega mnenja. Anketa je bila sestavljena iz večih sklopov vprašanj, za moj model je bil relevanten sklop o stigmati, osamljenosti, socialni anksioznosti, izražanju osebnega jaza in vprašanje o pogostosti udeležbe v interaktivnih prostorih. Na koncu ankete so sledila še demografska vprašanja o spolu, letu rojstva, izobrazbi in zakonskemu stanu. Anketa je bila objavljena na različnih spletnih naslovih, ki so bili naključno izbrani. Velikost vzorca je 447 enot. Enota je posameznik, ki je v celoti odgovoril na spletno anketo.

Tabela 5.1: Opis vzorca v anketi

spremenljivka	vrednost	n	%
spol	moški	200	44,7
	ženski	247	55,3
skupaj		447	100
starost	10-19 let	53	11,7
	20-29 let	211	47,3
	30-49 let	153	34,3
	50-65 let	30	6,7
skupaj		447	100
izobrazba	nedokončana OŠ	8	1,8
	dokončana OŠ	26	5,8
	2- ali 3-letna poklicna šola	21	4,7
	4- ali 5-letna srednja šola	232	51,9
	visoka, univerzitetna izobrazba	143	32
	specializacija, magisterij, doktorat	17	3,8
skupaj		447	100
zakonski stan	samski	166	37,7
	poročen	84	18,8
	ločen/ovdovel	17	3,8
	izvenzakonska skupnost	39	8,7
	imam partnerja, živiva skupaj	50	11,2
	imam partnerja, ne živiva skupaj	91	20,4
	skupaj		447

Na anketo se je odzvalo 447 anketirancev. Glede na sociodemografske podatke (glej tabelo 5.1) je med anketiranci 44,7 % moških in 55,3 % žensk. Dobrih 47 % (47,3 %) anketirancev spada v starostno skupino od 20 do 29 let, 34,3 % spada v skupino 30 do 49 let, 11,7 % v skupino od 10 do 19 let in 6,7 % anketirancev spada v skupino nad 50 let. V vzorcu ima slabih 52 % (51,9 %) dokončano štiri ali petletno srednjo šolo, 32 % pa ima končano visoko

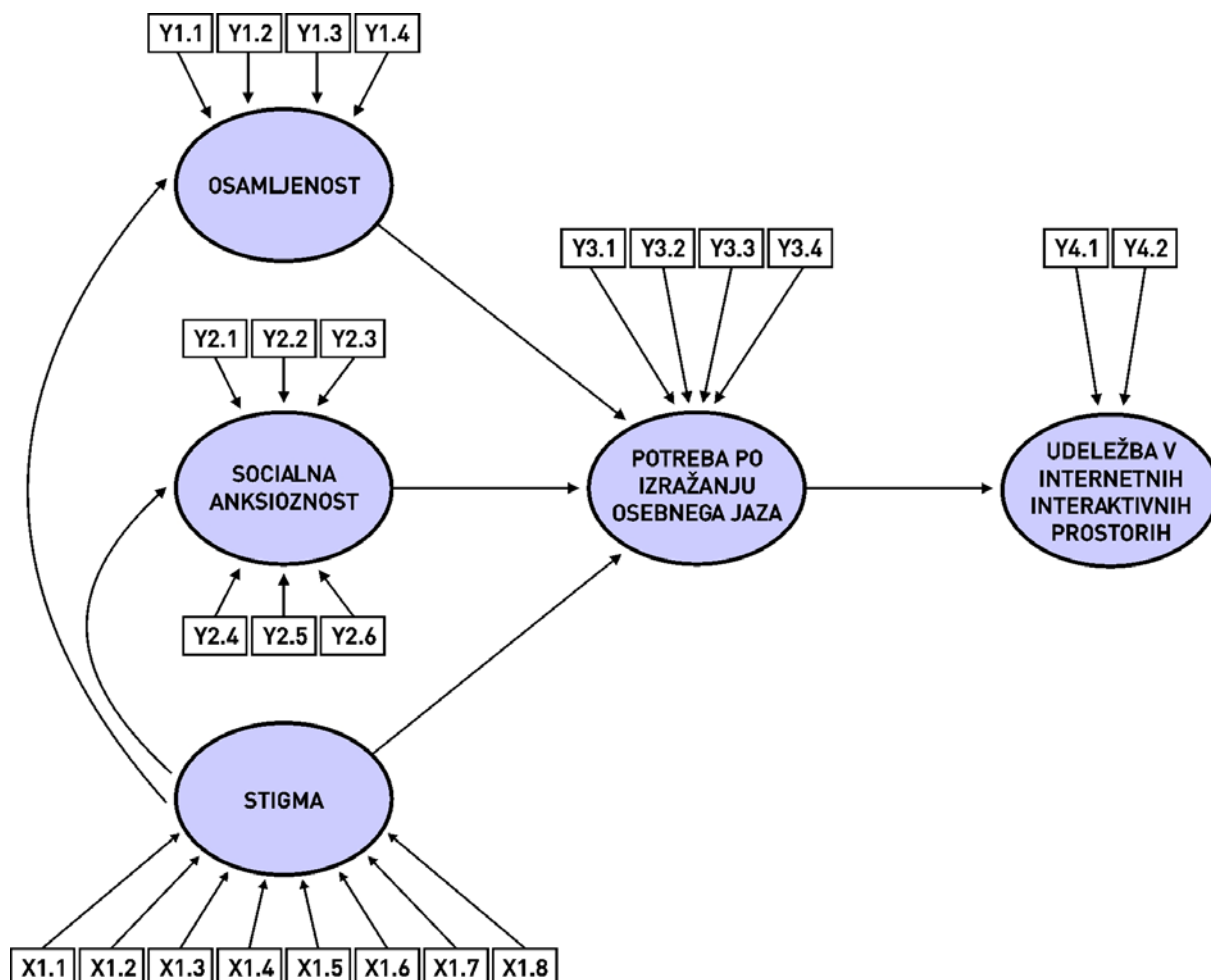
ali univerzitetno izobrazbo. Med anketiranci je glede na zakonski stan največ samskih, teh je 37,7 %, najmanj pa ločenih oziroma ovdovelih (3,8 %).

Če primerjamo porazdelitve nekaterih ključnih sociodemografskih spremenljivk na dobljenem vzorcu respondentov v naši spletni anketi s podatki o uporabnikih interneta, zbranih v telefonski raziskavi RIS - september 2006 (Vehovar in Zupanič 2006), ugotovimo, da je v diplomski nalogi uporabljen neverjetnostni vzorec in glede na strukturo uporabnikov interneta ni reprezentativen za celotno populacijo uporabnikov interneta v Republiki Sloveniji. Prihaja do manjših odstopanj v primerjavi z reprezentativnimi podatki. V uporabljenem vzorcu je več žensk (55%) kot moških (45%), medtem ko raziskava RIS kaže na to, da je med uporabniki ravno obratno, da je več moških (55%) kot žensk (45%). Kar se starosti uporabnikov tiče, je pri uporabljenem vzorcu največ tistih, ki so stari med 20 in 29 let (47%), v raziskavi RIS pa je največ uporabnikov interneta starih od 30 do 49 let (40%). Glede na izobrazbo je pri RIS vzorcu največ šolajočih (33%). V naši anketi ta možnost odgovora ni bila ponujena, saj nas je zanimala dokončana izobrazba anketiranca. Pri uporabljenem vzorcu je tako največ tistih, ki imajo končano srednjo šolo (52%). Opozoriti je treba na dejstvo, da v spletnih anketah prihaja do samoizbire in zato je verjetno prišlo do nekaterih odstopanj.

6. OPERACIONALIZACIJA

6.1 Operacionalni model

Slika 6.1.1: Operacionalni model z indikatorji

6.2 Indikatorji in izvedene spremenljivke

6.2.1 Osamljenost

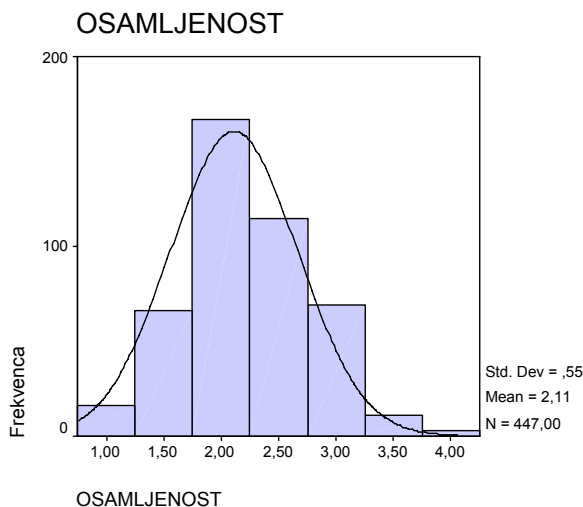
Tabela 6.2.1.1: Indikatorji za osamljenost

	Indikator	Nikoli	Redko	Pogosto	Vedno	Povprečje	Standarni odklon
Y1.1	Ocenite, kako pogosto se počutite, da imate veliko skupnega z ljudmi okoli sebe? (R) ¹⁷	1	2	3	4	2,27	0,61
Y1.2	Ocenite, kako pogosto se počutite, da si lahko najdete družbo kadarkoli želite? (R)	1	2	3	4	2,19	0,76
Y1.3	Ocenite, kako pogosto se počutite, da obstajajo ljudje, ki vas resnično razumejo? (R)	1	2	3	4	2,19	0,74
Y1.4	Ocenite, kako pogosto se počutite, da imate ljudi s katerimi se lahko pogovarjate? (R)	1	2	3	4	1,78	0,72
% pojasnjene variance		48,29%					
Chronbachov α		0,7836					

(Vir: Zbornik Measures of personality and social psychological attitudes, 1999)

S pomočjo faktorске analize¹⁸ sem ugotovila, da vsi indikatorji merijo eno dimenzijo. Indikatorje sem seštela, da sem dobila izvedeno spremenljivko, ki sem jo poimenovala "osamljenost". Nižja vrednost spremenljivke pomeni nižjo stopnjo osamljenosti, višja vrednost pa pomeni višjo stopnjo osamljenosti. Odstotek pojasnjene variance, ki jo zajema prvi faktor, je 48,29. Chronbachov α (0,7836) kaže na zanesljiv merski inštrument.

Slika 6.2.1.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "osamljenost"

¹⁷ Indikatorji, označeni z (R), imajo obrnjene merske lestvice.

¹⁸ Za faktorško analizo je bila uporabljena metoda Principal Axis Factoring (PAF).

6.2.2 Socialna anksioznost

Tabela 6.2.2.1: Indikatorji za socialno anksioznost

	Indikator	Sploh ne drži	Ne drži	Niti-niti	Drži	Popolnoma drži	Povprečje	Standardni odklon
Y2.1	Če me nekdo opazuje, postanem napet in živčen.	1	2	3	4	5	2,77	1,1
Y2.2	Ne menim se preveč za to, kakšno mnenje imajo o meni drugi. (R) ¹⁹	1	2	3	4	5	2,72	1,05
Y2.3	Pogosto me skrbi, da bom izpadel smešno ali da bom sam sebe imel za norca.	1	2	3	4	5	2,54	1,07
Y2.4	Bojim se, da bi me ljudje grajali.	1	2	3	4	5	2,54	1,05
Y2.5	Pogosto me skrbi, da bom rekel ali naredil kaj narobe.	1	2	3	4	5	2,64	1,13
Y2.6	Želim si, da bi imel več samozavesti v družabnih situacijah.	1	2	3	4	5	3,09	1,24
	% pojasnjene variance	59,008%						
	Chronbachov α	0,8691						

(Vir: Zbornik *Measures of personality and social psychological attitudes*, 1999)

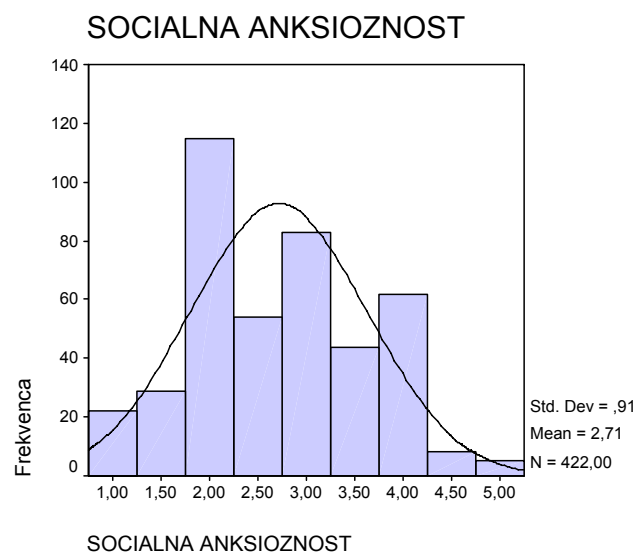
S pomočjo faktorске analize²⁰ sem ugotovila, da vsi indikatorji merijo eno dimenzijo. Vendar sem zaradi premajhne uteži²¹ pri indikatorju "Ne menim se preveč za to, kakšno mnenje imajo o meni drugi ljudje", ta indikator izločila. Ostale indikatorje sem seštela, da sem dobila izvedeno spremenljivko, ki sem jo poimenovala "socialna anksioznost". Nižja vrednost spremenljivke pomeni nižjo stopnjo socialne anksioznosti, višja vrednost pa višjo stopnjo socialne anksioznosti. Odstotek pojasnjene variance, ki jo zajema prvi faktor, je visok (59,008). Chronbachov α pa kaže na zelo zanesljiv merski inštrument ($\alpha > 0,8$).

¹⁹ Indikator, označen z (R), ima obrnjeno mersko lestvico.

²⁰ Za faktorško analizo je bila uporabljena metoda Principal Axis Factoring (PAF).

²¹ Utež je bila manjša od 0,4.

Slika 6.2.2.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "socialna anksioznost"

6.2.3 Stigma

Tabela 6.2.3.1: Indikatorji za stigmo

	Indikator	Sploh ne drži	Ne drži	Niti-niti	Drži	Popolnoma drži	Povprečje	Standardni odklon
X1.1	Moja zunanja podoba mi omogoča lažje navezovanje stikov. (R) ²²	1	2	3	4	5	2,99	0,99
X1.2	Zaradi svoje veroizpovedi se počutim odrinjenega iz širšega družbenega okolja.	1	2	3	4	5	1,43	0,72
X1.3	Zaradi določene telesne hibe se čutim manjvrednega.	1	2	3	4	5	1,71	0,99
X1.4	Zaradi svoje drugačnosti me ljudje gledajo zviška.	1	2	3	4	5	1,68	0,93
X1.5	Imam telesne pomanjkljivosti, ki me včasih motijo.	1	2	3	4	5	2,41	1,28
X1.6	Ker pripadam drugi narodnosti, me imajo drugi ljudje za manj vrednega.	1	2	3	4	5	1,35	0,69
X1.7	Moj zunanji videz igra pomembno vlogo pri spoznavanju drugih ljudi.	1	2	3	4	5	2,69	1,13
X1.8	Zaradi drugačne spolne usmerjenosti se počutim izločenega iz družbe.	1	2	3	4	5	1,27	0,62

S pomočjo faktorске analize²³ sem sprva prišla do treh faktorjev. Zaradi neustrezne uteži²⁴ sem izločila najprej rekodiran indikator "Moja zunanja podoba mi omogoča lažje navezovanje stikov". Po izločitvi omenjenega indikatorja sem ponovila faktorško analizo s preostalimi indikatorji in prišla do dveh faktorjev. Z njima sem naredila poševnokotno rotacijo Oblimin. Glede na uteži sem naprej izločila dva indikatorja, in sicer: "Zaradi svoje drugačnosti me ljudje gledajo zviška" in "Moj zunanji videz igra pomembno vlogo pri spoznavanju novih ljudi". Glede na uteži pri ostalih indikatorjih pa se izkaže, da gre za dve dimenziji, kar posledično vodi do oblikovanja dveh ločenih izvedenih spremenljivk. V prvo izvedeno spremenljivko, ki sem jo poimenovala "stigma manjšine", sodijo indikatorji: "Zaradi svoje veroizpovedi se počutim odrinjenega iz širšega družbenega okolja", "Ker pripadam drugi narodnosti, me imajo drugi ljudje za manj vrednega" in "Zaradi drugačne spolne usmerjenosti, se počutim izločenega iz družbe". V drugo izvedeno spremenljivko, ki sem jo poimenovala "telesna stigma", pa sodita dva indikatorja: "Zaradi določene telesne hibe se čutim manjvrednega" in "Imam telesne pomanjkljivosti, ki me včasih motijo". Pri stigmati manjšine

²² Indikator, označeni z (R), ima obrnjeno mersko lestvico.

²³ Za faktorško analizo je bila uporabljena metoda Principal Axis Factoring (PAF).

²⁴ Utež je bila manjša od 0,4.

gre torej predvsem za stigme glede na določeno pripadnost in usmerjenost, pri telesni stigmati pa gre za stigme, vezane na zunanji izgled posameznika. Zaradi te ločitve v nadaljni analizi obravnavam dve izvedeni spremenljivki, ki se nanašata na stigmo.

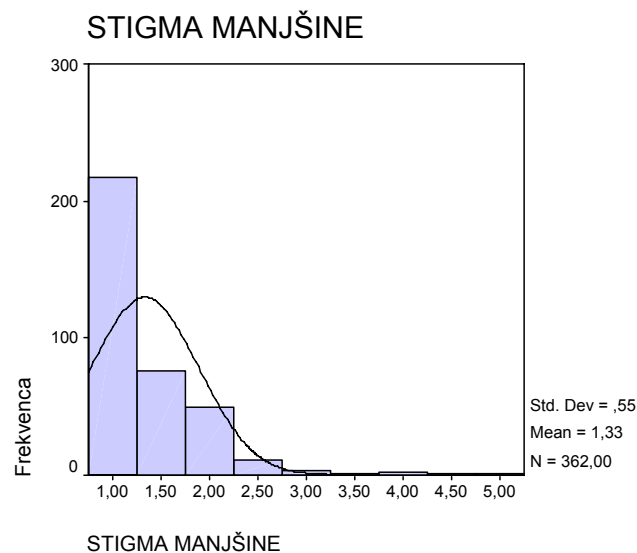
6.2.3.1 Stigma manjšine

Tabela 6.2.3.1.1: Indikatorji za "stigma manjšine"

Indikator		
X1.2	Zaradi svoje veroizpovedi se počutim odrinjenega iz širšega družbenega okolja.	
X1.6	Ker pripadam drugi narodnosti, me imajo drugi ljudje za manj vrednega.	
X1.8	Zaradi drugačne spolne usmerjenosti se počutim izločenega iz družbe.	
% pojasnjene variance		42,753%
Chronbachov α		0,8162

Zgornji indikatorji tvorijo prvo dimezijo. S pomočjo prve dimenzije pojasnimo 42,753 % variance. Chronbachov α kaže na zelo zanesljiv merski inštrument.

Slika 6.2.3.1.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "stigma manjšine"

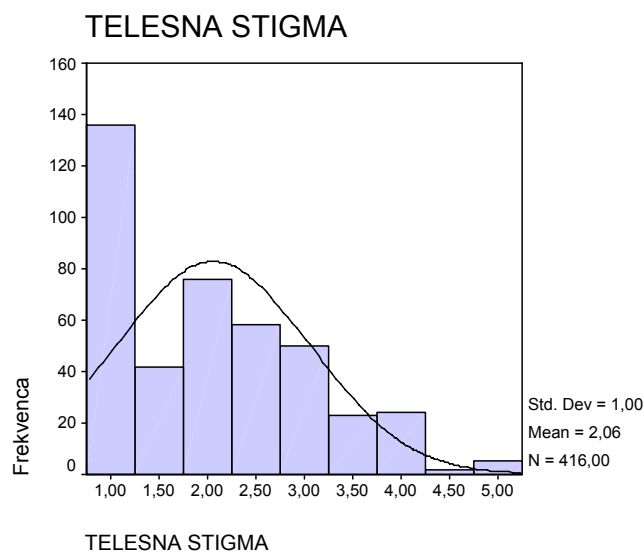
6.2.3.2 Telesna stigma

Tabela 6.2.3.2.1: Indikatorji za "telesno stigma"

Indikator		
X1.3	Zaradi določene telesne hibe se čutim manjvrednega.	
X1.5	Imam telesne pomanjkljivosti, ki me včasih motijo.	
% pojasnjene variance		10,367%
Chronbachov α		0,7101

Zgornji indikatorji tvorijo drugo dimezijo. S pomočjo druge dimenzije pojasnimo 10,367 % variance. Chronbachov α kaže na zanesljiv merski inštrument.

Slika 6.2.3.2.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "telesna stigma"

6.2.4 Potreba po izražanju osebnega jaza

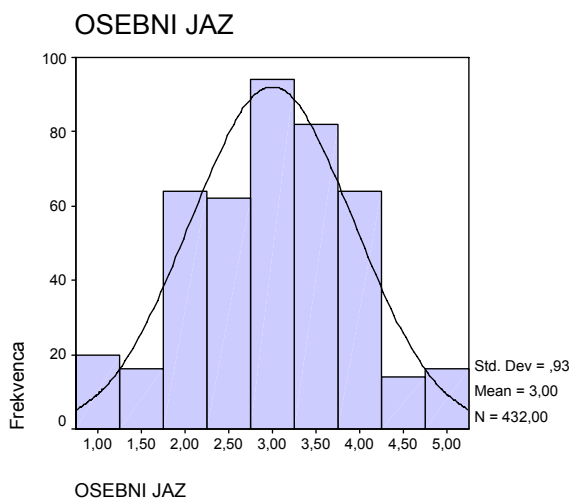
Tabela 6.2.4.1: Indikatorji za potrebo po izražanju osebnega jaza

	Indikator	Sploh ne drži	Ne drži	Niti-niti	Drži	Popolnoma drži	Povprečje	Standardni odklon
Y3.1	Pogosto želim razpravljati o občutkih o sebi.	1	2	3	4	5	2,93	1,12
Y3.2	Želim si, da bi pogosteje izražal svoja osebna prepričanja in mnenja.	1	2	3	4	5	3,06	1,08
Y3.3	Zelo redko čutim potrebo, da o sebi govorim iskreno. (R) ²⁵	1	2	3	4	5	3,89	0,88
Y3.4	Veliko stvari o sebi raje zadržim zase. (R)	1	2	3	4	5	2,95	1,1
	% pojasnjene variance	44,504%						
	Chronbachov α	0,6167						

(Vir: Zbornik Communication research measures)

Na podlagi zapisane teorije sem se naknadno odločila, da iz nadaljne analize izločim tretji indikator, ker »biti iskren« je družbeno nezaželeno, zato ljudje običajno odgovarjajo v skladu s stereotipnim prepričanjem, ne pa v skladu s tem, kako ljudje res delujejo. Četrty indikator pa sem izločila, ker govori o dejanskem izražanju ne pa o želji oziroma potrebi po izražanju. Ostaneta le še dva indikatorja, ki tvorita en faktor²⁶. Le-ta kaže na potrebo po izražanju svojih občutkov, prepričanij in mnenj. Izvedeno spremenljivko sem poimenovala "osebni jaz". Visoka vrednost spremenljivke pomeni večjo potrebo po izražanju osebnega jaza, nizka vrednost pa manjšo potrebo po izražanju osebnega jaza.

Slika 6.2.4.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "osebni jaz"

²⁵ Indikatorja, označena z (R), imata obrnjene merske lestvice.

²⁶ Za faktorsko analizo je bila uporabljena metoda Principal Axis Factoring (PAF).

6.2.5 Udeležba v internetnih interaktivnih prostorih

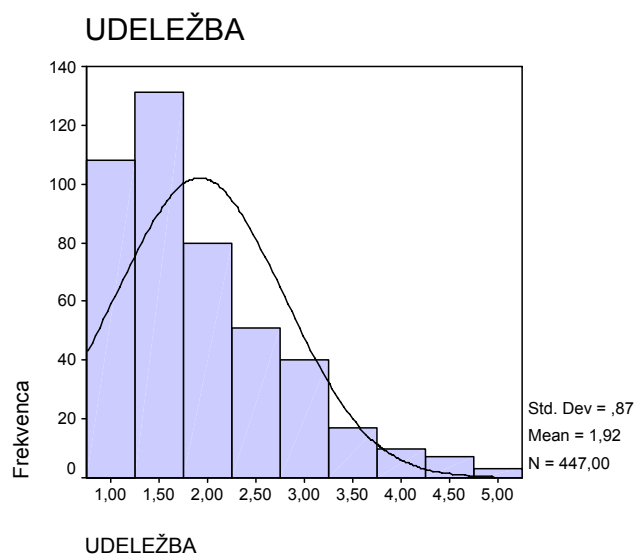
Tabela 6.2.5.1: Indikatorji za udeležbo v internetnih interaktivnih prostorih

	Indikator	Nikoli	Nekajkrat na mesec	Nekajkrat na teden	Skoraj vsak dan	Večkrat dnevno	Povprečje	Standardni odklon
Y4.1	Kako pogosto sodelujete na spletnih forumih?	1	2	3	4	5	2,17	1,19
Y4.2	Kako pogosto sodelujete na klepetalnicah?	1	2	3	4	5	1,67	1,12

(Vir: RIS 2005)

Izvedeno spremenljivko sem poimenovala "udeležba". Visoka vrednost spremenljivke pomeni pogosto udeležbo v internetnih interaktivnih prostorih, nizka vrednost pa redko udeležbo v internetnih interaktivnih prostorih.

Slika 6.2.5.1: Grafična porazdelitev izvedene spremenljivke "udeležba"

7. ANALIZE IN REZULTATI

7.1 Bivariatna analiza

V tabeli 7.1.1 vidimo, da statistično značilna, pozitivna in najmočnejša povezava obstaja med spremenljivkama *telesna stigma* in *socialna anksioznost* (0,403), kar pomeni, da posameznik, ki ima neko telesno stigo, občuti tudi socialno anksioznost in obratno. Sledi pozitivno statistično značilna povezava med *telesno stigo* in *stigma manjšine* (0,391), pomeni, da posamezniki, ki imajo neko telesno stigo, nosijo tudi stigo, vezano na drugačno veroizpoved, narodnost ali spolno usmerjenost in obratno. Naslednja statistično značilna in pozitivna povezava je med spremenljivkama *socialna anksioznost* in *osamljenost* (0,294), kar pomeni, da so posamezniki, ki občutijo socialno anksioznost, osamljeni in obratno. Statistično značilna povezava se kaže tudi med spremenljivkama *socialna anksioznost* in *potreba po izražanju osebnega jaza* (0,240), torej da posamezniki, ki občutijo socialno anksioznost, čutijo potrebo po izražanju osebnega jaza in obratno. Statistično značilne in pozitivne povezave obstajajo še med spremenljivkama *telesna stigma* in *osamljenost* (0,236) – ljudje s telesno stigo so osamljeni oziroma osamljeni imajo neko telesno stigo, med *stigma manjšine* in *socialna anksioznost* (0,206) – ljudje s stigo, vezano na veroizpoved, narodnost ali spolno usmerjenost, občutijo socialno anksioznost in obratno in med *telesna stigma* in *potreba po izražanju osebnega jaza* (0,140) – ljudje s telesno stigo čutijo potrebo po izražanju osebnega jaza oziroma tisti, ki čutijo potrebo po izražanju osebnega jaza, imajo telesno stigo.

Iz tabele je hitro razvidno, da so pogostejše in močnejše statistično značilne povezave med *telesno stigo* in *ostalimi spremenljivkami*, z izjemo udeležbe v internetnih interaktivnih prostorih. Kot kaže je telesna v večji meri »kriva« za slabše počutje anketirancev.

Tabela 7.1.1: Korelacijski koeficienti med izvedenimi spremenljivkami

		Potreba po izražanju osebnega jaza	Udeležba v internetnih interaktivnih prostorih	Osamljenost	Socialna anksioznost	Stigma manjšine	Telesna stigma
Potreba po izražanju osebnega jaza	Pearsonov koeficient	1,000					
	Sig. (2-tailed)	,					
	N	432					
Udeležba v internetnih interaktivnih prostorih	Pearsonov koeficient	,072	1,000				
	Sig. (2-tailed)	,138	,				
	N	432	447				
Osamljenost	Pearsonov koeficient	,011	-,084	1,000			
	Sig. (2-tailed)	,825	,077	,			
	N	432	447	447			
Socialna anksioznost	Pearsonov koeficient	,240**	,070	,294**	1,000	,206**	
	Sig. (2-tailed)	,000	,152	,000	,	,000	
	N	421	422	422	422	352	
Stigma manjšine	Pearsonov koeficient	-,020	,033	-,017	,206**	1,000	
	Sig. (2-tailed)	,700	,537	,742	,000	,	
	N	359	362	362	352	362	
Telesna stigma	Pearsonov koeficient	,140**	,085	,236**	,403**	,391**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,005	,083	,000	,000	,000	,
	N	410	416	416	404	360	416

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

7.2 Preverjanje modela in hipotez

Za preverjanje modela in hipotez sem uporabila statistična programa Lisrel 8.7²⁷ in SPSS. Za preverjanje modela in hipotez je potrebno hipoteze prevesti v model linearnih strukturnih enačb. Ta prevod najprej zahteva oblikovanje zanesljivih merskih inštrumentov za vsako teoretsko spremenljivko, nato pa se preveri vzorčne poti med njimi.

V modelu linearnih strukturnih enačb sem kot vhodne podatke za računanje ocen parametrov uporabila vrednosti Pearsonovih koeficientov korelacije iz korelacijske matrike med izvedenimi spremenljivkami. Model linearnih strukturnih enačb sem uporabila, ker je z njimi mogoče (Jöreskog in drugi 2000):

- a) meriti posredno merljive pojme (teoretske spremenljivke) s pomočjo direktno merljivih indikatorjev (izvedenih spremenljivk),
- b) analizirati vzorčni potek strukturnih povezav in nanje vezanih hipotez tudi v teoretskih modelih z večjim številom endogenih spremenljivk in
- c) preveriti veljavnost celotnega teoretskega modela.

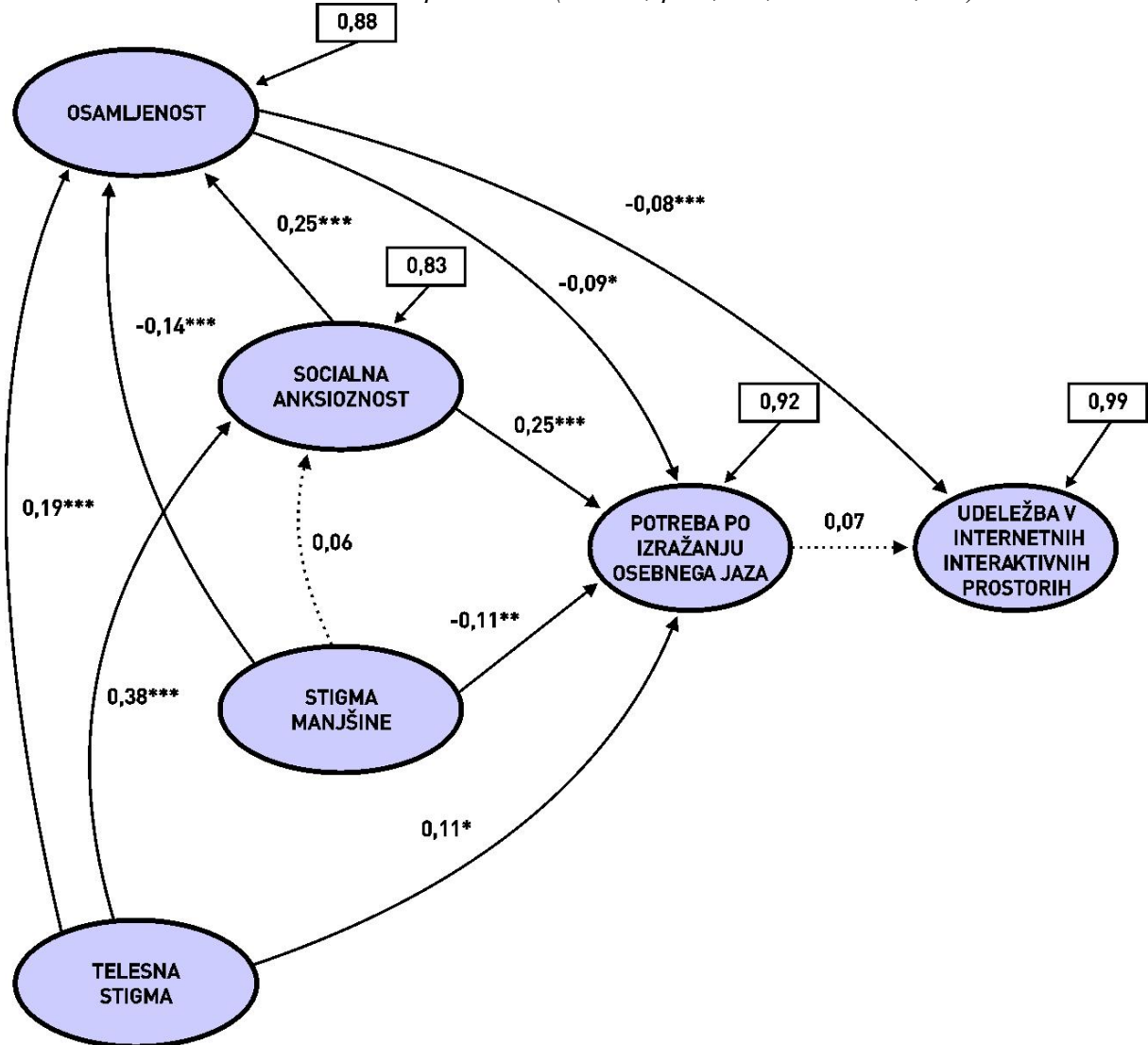
Postavljen teoretični model, ki sem ga preverjala, ni ustrezal podatkom. Z ustreznostjo modela podatkom mislim na stopnjo, do katere se hipotetični model ujema s podatki, zaradi tega težimo k temu, da se mora model čimbolj prilegati podatkom. Zaradi tega sem v model vključila dve povezavi, ki mi jih je sugeriral program Lisrel. Modifikacijski indeks²⁸ je tisti, ki nam pove, katere povezave bi bilo potrebno vključiti za izboljšanje modela. Vedno pa je treba preveriti, ali gre za povezavo, ki je za naš raziskovalni model relevantna, ali ne. V mojem modelu sta glede na teorijo povezavi relevantni, zato sem ju vključila v model²⁹.

²⁷ Lisrel je program za analizo linearnih strukturnih enačb.

²⁸ Modifikacijski indeks je eden izmed indeksov, ki jih dobimo ob preverjanju Lisrel modela. Če je modifikacijski indeks visok, pomeni, da Lisrel sugerira neke nove povezave v model.

²⁹ Lisrel mi je sugeriral povezavo med osamljenostjo in udeležbo v internetnih interaktivnih prostorih ter povezavo med socialno anksioznostjo in osamljenostjo.

Slika 7.2.1: Model z izračunanimi parametri ($n=447$; $p=0,123$; $RMSEA=0,046$)

Na osnovi vrednosti ocen parametrov in njihovih statističnih značilnosti v modelu lahko trdimo, da se ljudje, ki imajo neko telesno stigmo čutijo bolj osamljene ($\gamma_{32} = 0,19$, $t = 3,72$) in občutijo večjo socialno anksioznost ($\gamma_{42} = 0,38$, $t = 8,08$), hkrati pa čutijo tudi večjo potrebo po izražanju osebnega jaza ($\gamma_{12} = 0,11$, $t = 1,96$). Ljudje, ki pa imajo stigmo manjšine se počutijo manj osamljene ($\gamma_{31} = -0,14$, $t = -2,95$) in čutijo manjšo potrebo po izražanju osebnega jaza ($\gamma_{11} = -0,11$, $t = -2,27$). Ljudje, ki so bolj socialno anksiozni, čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza ($\beta_{14} = 0,25$, $t = 4,80$), medtem ko je pri bolj osamljenih ta potreba manjša ($\beta_{13} = -0,09$, $t = -1,82$). Za statistično neznačilna sta se izkazala dva vpliva. Prvi je med stigmo manjšine ter socialno anksioznostjo ($\gamma_{41} = 0,06$, $t = 1,21$). Drugi statistično neznačilen vpliv pa je med potrebo po izražanju pravega jaza in udeležbo v internetnih

interaktivnih prostorih ($\beta_{21} = 0,07$, $t = 1,55$), vendar je glede na signifikanco ta vpliv čisto malo izzven meja šibke statistične povezanosti, tako da lahko zaznamo neko izjemno šibko povezanost med omenjenima spremenljivkama.

V modelu je pojasnjen 1 % variance udeležbe v internetnih interaktivnih prostorih, 8 % variance potrebe po izražanju osebnega jaza, 12 % variance osamljenosti in 17 % variance socialne anksioznosti. Obstoječi model solidno pojasni potrebo po izražanju jaza, osamljenost in socialno anksioznost, zelo slabo pa pojasni udeležbo v internetnih interaktivnih prostorih, kar pomeni, da same socialno-psihološke spremenljivke ne vodijo linearno v udeležbo na internetu, ampak je verjetno potrebno upoštevati tudi konkretne situacije in družbene kontekste, v katerih se nahajajo posamezniki.

Celoten model se v predstavljeni obliki podatkom dobro prilega. Na to kažeta predvsem dve karakteristiki: (1) statistična značilnost χ^2 statistike je enaka 0,123, kar pomeni, da ne moremo zavrniti ničelne hipoteze, da se model dovolj dobro prilega podatkom; (2) kvadrat povprečne napake (*angl. root mean square error of approximation - RMSEA*) ima vrednost 0,046 in je znotraj meja sprejemljivosti, ker je manjša od mejne vrednosti 0,05. Ti podatki kažejo, da se model dobro prilega podatkom in zato je njegova interpretacija smiselna.

Tabela 7.2.1: *Ocene parametrov v modelu*

parametri	standardizirane ocene parametrov	t-vrednost	signifikanca ³⁰
β_{12}	0,07	1,55	0,12
β_{31}	-0,09	-1,82	0,07 (*)
β_{41}	0,25	4,8	0,00 (***)
β_{32}	-0,08	-1,8	0,07 (*)
β_{43}	0,25	5,04	0,00 (***)
γ_{11}	-0,11	-2,27	0,02 (**)
γ_{21}	0,11	1,96	0,05 (*)
γ_{24}	0,38	8,08	0,00 (***)
γ_{23}	0,19	3,72	0,00 (***)
γ_{14}	0,06	1,21	0,23
γ_{13}	-0,14	-2,95	0,00 (***)

³⁰ Statistična značilnost: (*) $0,05 \leq \text{sig} < 0,1$; (**) $0,01 \leq \text{sig} < 0,05$; (***) $\text{sig} < 0,01$

Hipoteza H₁: *Bolj osamljeni ljudje čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza.*

Rezultati analize kažejo, da je vpliv med spremenljivkama obraten, kot je predvideno v hipotezi. Bolj osamljeni ljudje čutijo manjšo potrebo po izražanju osebnega jaza (stopnja tveganja je 7-odstotna).

Hipoteza H₂: *Ljudje z motnjo socialne anksioznosti čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza.*

Hipotezo lahko z zelo majhnim tveganjem potrdimo. Ljudje z motnjo socialne anksioznosti torej čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza.

Verjetno je posameznike s socialno anksioznostjo strah reakcij s strani družbe in si zato ne upajo izraziti svojega osebnega jaza.

Hipoteza H₃: *Ljudje s stigmo čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza.*

V analizi razlikujemo med dvema vrstama stigme. Rezultati analize kažejo, da lahko s 5-odstotnim tveganjem sprejmemo hipotezo, da ljudje z neko telesno stigmo čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza, medtem ko ljudje s stigmo manjšine čutijo manjšo potrebo po izražanju osebnega jaza, kar lahko sprejmemo z 2-odstotnim tveganjem.

Razlog za to morda tiči v tem, da igra v današnji družbi pomembno vlogo videz in zunanji izgled posameznika. Posameznik težje prikrije stigmo, vezano na njegovo zunanjo podobo, kot glede na svojo takšno ali drugačno usmerjenost, pripadnost; zato morda posamezniki s telesno stigmo čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza, saj ga zaradi svojih »ovirajočih lastnosti« pogosto ne morejo izraziti.

Hipoteza H₄: *Ljudje s stigmo se počutijo bolj osamljene.*

Hipotezo lahko sprejmemo le delno. Z nizkim tveganjem lahko sprejmemo, da se ljudje s telesno stigmo čutijo bolj osamljene. Za ljudi, ki imajo stigmo manjšine pa se je izkazalo, da je vpliv med spremenljivkama obraten. Z majhnim tveganjem lahko trdimo, da se ljudje s stigmo manjšine čutijo manj osamljene.

Tudi pri tej hipotezi se morda lahko navežemo na prikrivanje stigme. Ljudje z vidno stigmo so manj priljubljeni za družbo s strani drugih in tako bolj osamljeni, medtem ko je vero, narodnost in spolno usmerjenost lažje prikriti in tako ne vpliva na navezovanje stikov z drugimi oziroma na občutek osamljenosti. Hkrati pa gre pri stigmati manjšine za neko družbeno

kategorijo in se ljudje z omenjeno stigmo v večji meri družijo med seboj³¹ ter se tako ne počutijo osamljene. Znotraj kategorije morda sploh ne gre za stigmo. Pri ljudeh s telesno stigmo pa gre za individualno lastnost, ki ne omogoča neke skupinske identifikacije in posledično pridobitve neke skupinske opore.

Hipoteza H₅: *Ljudje s stigmo občutijo večjo socialno anksioznost.*

Za statistično značilno se je izkazala le povezava, da ljudje z neko telesno stigmo občutijo večjo socialno anksioznost.

Zunanje podobe posameznik ne more prikriti, zato se ti ljudje hitro lahko počutijo, da jih drugi ljudje gledajo drugače, jih vidijo v negativni luči, kar povečuje strah pred družbenimi situacijami oziroma socialno anksioznost.

Hipoteza H₆: *Večja kot je potreba posameznika po izražanju osebnega jaza, pogostejša je udeležba posameznika v internetnih interaktivnih prostorih.*

Hipoteza se je v analizi izkazala za statistično neznačilno, vendar signifikanca pade malo izven meje šibke povezanosti.

Posamezniki, ki čutijo potrebo po izražanju osebnega jaza, verjetno poleg internetnih interaktivnih prostorov najdejo tudi kakšne druge rešitve, kjer se lahko izrazijo, hkrati pa potreba po izražanju osebnega jaza ni edini razlog za udeležbo v internetnih interaktivnih prostorih.

³¹ Npr. verski obredi, LGBT klubi.

8. RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Življenje posameznikov s kakršnokoli stigmo je vse prej kot enostavno in internet za te posameznike ne predstavlja neke rešilne bilke. Vsakdo izmed njih se s svojo stigmo spoprijema na svoj način. Nekateri izmed njih jo skušajo prikriti in s tem živeti kot normalni posamezniki, drugi se s prikrivanjem ne trudijo, saj v svoji stigmi ne vidijo nič slabega. Lahko pa se celo zgodi, da stigme ni mogoče prikriti in je potrebno nositi vse njene pozitivne in predvsem negativne posledice. V analizi se je izkazalo, da prihaja do velikih razlik predvsem med dvema vrstama stigme. Obstajajo stigme, ki so vezane na telo in zunanji izgled posameznika, druga vrsta stigme pa se nanaša na usmerjenost in pripadnost posameznika, kot so posameznikova veroizpoved, narodnost ali njegova spolna usmerjenost. Izkaže se, da so v večji meri stigme vezane na zunanjo podobo posameznikov tiste, ki otežujejo življenje posameznika. Razlog verjetno tiči v tem, da je »telo v središču družbenega življenja, socialnih interakcij in je nenehno postavljeno na ogled« (Kuhar 2004: 11). Ljudje s telesnimi pomanjkljivostmi, ki jih ni mogoče prikriti oziroma ki jih nekateri posamezniki ne želijo prikriti, so lahko hitro predmet družbene stigmatizacije in posledično izključevanja, če odstopajo od standardov sprejemljivosti. Kuharjeva pravi, da je telesni videz postal označevalec vrednosti in tako pomembno vpliva na družbeno življenje posameznika. Ugotavlja pa tudi, da v sodobnosti virtualni prostor omogoča nove možnosti telesnega predstavljanja (Kuhar, 2004).

Analiza rezultatov je pokazala, da so ljudje s telesnimi stigmami bolj osamljeni, bolj socialno anksiozni ter čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza kot nestigmatizirani ljudje. Videz torej res igra pomembno vlogo v današnji družbi, »je lokacija, s katere se začne vso človeško družbeno življenje« (Kuhar 2004: 11). Ljudje s telesnimi stigmami niso sprejeti s strani družbe, zato so bolj osamljeni. Izključeni so iz številnih družbenih situacij, kar osamljenost še povečuje. Ljudje s telesnimi stigmami so tudi bolj socialno anksiozni. Ker so zaradi svoje stigme pogostokrat izključeni iz številnih družbenih situacij, je stopnja socialne anksioznosti pri njih izrazitejša, saj nimajo izkušenj, kako delovati v družbi, hkrati pa se bojijo, da bi se pred drugimi ljudmi osmešili, kar vodi v vedno pogostejše izogibanje družbenim interakcijam. Ljudje s telesnimi stigmami čutijo tudi večjo potrebo po izražanju osebnega jaza. Ljudje z omenjenimi stigmami se morajo pogosto prilagajati širši družbi oziroma morajo pogosto odigrati vlogo konvencionalnega posameznika. Zaradi tega trpi

njihov osebni jaz, ki ga ne morejo izraziti v zadostni meri. Potreba po izražanju osebnega jaza je zato pri posameznikih s telesno stigmo bolj izrazita kot pri ljudeh, ki te stigme nimajo.

Popolnoma druga zgodba pa se je pokazala pri ljudeh s stigmo, vezano na veroizpoved, narodnost in spolno usmerjenost. Ti ljudje se v nasprotju z mojimi pričakovanji počutijo manj osamljene in čutijo manjšo potrebo po izražanju osebnega jaza. Razloga za to sta lahko dva. Prvi je ta, da omenjene stigme niso nujno vidne navzven širši javnosti in tako ljudje s tako stigmo niso podvrženi stigmatiziranju ter se zato ne ubadajo s problemi, kot ljudje, katerih stigme ovirajo njihovo družbeno življenje. Drugi pa je, da se ljudje, ki imajo stigmo, vezano na svojo veroizpoved, narodnost ali spolno usmerjenost lahko v večji meri družijo z ljudmi, ki nosijo podobno stigmo³² in tako ne občutijo zavračanja, izključevanja in potrebe po prilagajanju v tolikšni meri kot ljudje z neko individualno stigmo. Velja namreč, da se posamezniki, ki imajo stigme, kot so rasa, etničnost, veroizpoved bolj verjetno identificirajo kot člani skupine, kot pa posamezniki, katerih stigma je rezultat iznakaženosti telesa (Major in Eccleston 2005). Zato se verjetno ti posamezniki počutijo manj osamljene in čutijo manjšo potrebo po izražanju osebnega jaza. Ti posamezniki imajo znotraj svoje skupine druge ljudi, s katerimi so si blizu, ki jim nudijo socialno oporo ter s katerimi preživljajo svoj prosti čas in se zato ne spopadajo z osamljenostjo. Znotraj te iste skupine lahko tudi brez zadržkov povedo in izrazijo svoje občutke in mnenja, torej v zadostni meri uresničijo potrebo po izražanju osebnega jaza. Z Meadovimi besedami bi lahko rekli, da v skupini podobno stigmatiziranih, pride do situacije, ko struktura mene odpira vrata strukturi jaza, ki pa je zelo ugodna za izražanje samega sebe.

Po pričakovanjih se je izkazalo, da bolj socialnoanksiozni ljudje čutijo večjo potrebo po izražanju osebnega jaza. Ljudje s socialno anksioznostjo občutijo strah v socialnih interakcijah, že samo misel na druženje, zabave ali nastope jih lahko privede v čustveno stisko, tresejo se in se potijo. Ti ljudje imajo velike težave pri vklapljanju v družbo in pri navezovanju stikov z novimi ljudmi, pogosto jih je strah biti v družbi in se zato držijo zase. Tako niti nimajo priložnosti, da bi izrazili svoja občutja, prepričanja in mnenja, zato je potreba po izražanju osebnega jaza pri njih prisotna v večji meri kot pri ljudeh z manjšo motnjo socialne anksioznosti.

³² Npr. verski obredi, verske organizacije in skupine; zborovanja narodnih manjšin oziroma skupnosti; druženje in organizacije LGBT skupin.

Vpliv med spremenljivkama osamljenost in potreba po izražanju osebnega jaza se je izkazal za obratnega, kot je bilo v hipotezi prvotno predpostavljeno: bolj osamljeni ljudje čutijo manjšo potrebo po izražanju osebnega jaza. Razlog za to je lahko, da za osamljenega človeka ni nujno, da je fizično odmaknjen od ljudi in da ima možnost kontaktirati z drugimi in se izražati, vendar se sam v sebi čuti osamljenega oziroma čuti, da z ljudmi nima nič skupnega, da so mu vsi tuji. Posameznik ima lahko okoli sebe množico ljudi, ki jim lahko pove svoje občutke in mnenja. Lahko torej v dovoljšni meri uresniči potrebo po izražanju osebnega jaza, vendar se lahko kljub temu sam v svoji duši spopada z osamljenostjo. Rečemo lahko, da se spopada z emocionalno ne pa tudi s socialno osamljenostjo. Prijateljev, katerim lahko zaupa svoja prepričanja in mnenja mu ne manjka, čuti pa pomanjkanje tesne intimne povezanosti z drugimi osebami.

Glede na predpostavko, da internet spodbudi večje razkrivanje osebnih informacij, sem pričakovala, da se ljudje, ki čutijo večjo potrebo po izražanju jaza pogosteje udeležujejo internetnih interaktivnih prostorov, vendar se je hipoteza izkazala za statistično neznačilno. Ljudje se internetnih interaktivnih prostorov udeležujejo iz številnih različnih razlogov, med katerimi je lahko tudi potreba po izražanju osebnega jaza, vendar to ni edini razlog. Hkrati pa lahko velja tudi, da ljudje, ki čutijo potrebo po izražanju svojih resničnih mnenj in prepričanj, to potrebo uresničijo kje drugje, na drugačen način, ne le s pomočjo internetne tehnologije, kljub njenim številnim prednostim in kvaliteta. Mogoče imajo ljudje tudi predsodke o razkrivanju osebnih in intimnih informacij o sebi na internetu in zato potrebe po izražanju osebnega jaza niti ne skušajo zadovoljiti preko internetnih interaktivnih prostorov. Lahko pa velja tudi, da niti ne poznajo vseh možnosti, ki jim jih omenjeni prostori ponujajo in tako niti ne vedo, da bi lahko s pomočjo interneta lahko zmanjšali svojo potrebo po izražanju osebnega jaza. Osvobajajoč potencial internetnih interaktivnih prostorov obstaja, ljudje ga morajo prepoznati in znati izkoristiti.

9. LITERATURA

Ayres, Joe. (1988): Loneliness and Interpersonal Communication Patterns. *Journal of the Northwest Communication Association*. Vol 16(1), 39-60.

Bakardjieva, Maria in Smith, Richard (2001): The internet in everyday life. *New Media & Society*. Vol 3(1), 67-83.

Bargh, John A., McKenna, Y.A. Katelyn in Fitzsimons, M. Grainne (2002): Can You See the Real Me? Activation and Expression of the »True Self« on the Internet. *Journal of Social Issues*. Vol 58(1), 33-48.

Bowker, Natilene in Tuffin, Keith (2004): Using the Online Medium for Discursive Research About People With Disabilities. *Social Science Computer Review*. Vol 22(2), 288-241.

Caplan, Scott E. (2003): Preference for Online Social Interaction. *Communication Research*. Vol 30(6), 625-648.

Cherry, Keith in Smith, H. David (1993): Sometimes I Cry: The Experience of Loneliness for Men With AIDS. *Health Communication*. Vol 5(3), 181-208.

Chung, Donghun (2003): I Am Not a Lonely Person Any More: Interpersonal Relationship in Computer-Mediated-Communication. *Conference Papers – International Communication Association. Annual Meeting, San Diego*. CA: 1-24.

Dovidio, F. John, Major, Brenda in Crocker, Jennifer (2000): Stigma: Introduction and Overwiev. V Heatherton, T.F., Kleck, R.E, Hebl, M.R. in Hull, J.G. (ur.): *The Social Psychology of Stigma*, 1-28. New York: The Guilford Press.

Društvo za pomoč osebam z depresijo in anksioznimi motnjami (2006): *Socialna anksioznost*. Dostopno na

http://www.nebojse.si/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=36&Itemid=38

(20. maj 2006).

Engelberg, Elisabeth in Sjöberg, Lennart (2004): Internet use, social skills and adjustment. *CyberPsychology & Behaviour*. Vol 7, 41-48.

Goffman, Erving (1963): *Stigma: Notes on The Management of Spoiled Identity*. Harmondsworth: Penguin.

Hamburger, Yair in Ben-Artzi, Elisheva (2003): Loneliness and Internet use. *Computers in Human Behavior*. Vol 19, 71-80.

- Herek, M. Gregory (2002):** Thinking About AIDS and Stigma: A Psychologist's Perspective. *Journal of Law, Medicine & Ethic.* Vol (30)4, 594-607.
- Jöreskog, Karl G., Sörbom, Dag, Du Toit, Stephen., Du Toit, Mathilda. (2000):** *Lisrel 8: new statistical features.* Lincolnwood: Scientific Software International.
- Kobal, Darja. (2001):** *Temeljni vidiki samopodobe.* Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kuhar, Metka. (2004):** *V imenu lepote.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lamovec, Tanja. (1988):** *Priročnik za psihologijo motivacije in emocij.* Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Link, Bruce G. in Phelan, Jo C. (2001):** Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology.* Vol 27(1), 363-385.
- Major, Brenda in Eccleston, Collette P. (2005):** Stigma and Social Exclusion. V Abrams, D., Hogg, M.A., Marques, J.M. (ur.): *The Social Psychology of Inclusion and Exclusion*, 63-87. New York: Psychology Press.
- McKenna, Katelyn Y. A., Green, Amie S. in Gleason, Marci E. J. (2002):** Relationship Formation on the Internet: What's the big Attraction? *Journal of Social Issues.* Vol 58(9), 9-31.
- Mead, George Herbert (1997):** *Um, sestvo, družba.* Ljubljana: Krtina.
- Miller, Carol T. in Major, Brenda. (2000):** Coping with Stigma and Prejudice. V Heatherton, T.F., Kleck, R.E, Hebl, M.R. in Hull, J.G. (ur.): *The Social Psychology of Stigma*, 243-272. New York: The Guilford Press.
- Morahan-Martin, Janet in Schumacher, Phyllis (2003):** Loneliness and social uses of the Internet. *Computers in Human Behavior.* Vol 19(6), 659-671.
- Musek, Janek (1977):** *Psihologija osebnosti.* Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Musek, Janek (1982):** *Osebnost.* Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Musek, Janek (1993):** *Znanstvena podoba osebnosti.* Ljubljana: Educy.
- Musek, Janek (2005):** *Psihološke in kognitivne študije osebnosti.* Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Neuberg, Steven L., Smith, Dylan M. in Asher, Terrilee (2000):** Why People Stigmatize: Toward a Biokultural Framework. V Heatherton, T.F., Kleck, R.E, Hebl, M.R. in Hull, J.G. (ur.): *The Social Psychology of Stigma*, 31-61. New York: The Guilford Press.
- Petrič, Gregor in Petrovčič, Andraž (2006):** Demokratičnost razprav, socialna kohezija in pretok znanja v slovenskih forumih. Predstavitev raziskave. Dostopno na <http://www.ris.org/index.php?fl=1&nt=9&sid=428> (3. januar 2007).

- Petrovčič, Andraž (2005):** *Deliberativnost komuniciranja v spletnih forumih*. Ljubljana.
- Praprotnik, Tadej. (2003):** *Skupnost, identiteta in komunikacija v virtualnih skupnostih*. Ljubljana: ISH – Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- Puklek Levpušček, Melita (1997):** *Sociokognitivni vidiki socialne anksioznosti in njen razvojni trend v adolescenci*: magistrsko delo. Ljubljana.
- Smart, Laura in Wegner, Daniel M. (2000):** The Hidden Costs of Hidden Stigma. V Heatherton, T.F., Kleck, R.E, Hebl, M.R. in Hull, J.G. (ur.): *The Social Psychology of Stigma*, 220-242. New York: The Guilford Press.
- Stangor, Charles in Crandall, Christian S. (2000):** Threat and the Social Construction of Stigma. V Heatherton, T.F., Kleck, R.E, Hebl, M.R. in Hull, J.G. (ur.): *The Social Psychology of Stigma*, 62-87. New York: The Guilford Press.
- Suler, John (2002):** Cyberspace as a Psychological Space. *The Psychology of Cyberspace*. Dostopno na <http://www.rider.edu/~suler/psycyber/psychspace.html> (10. junij 2006).
- Suler, John (2003):** The Online Disinhibition Effect. *The Psychology of Cyberspace*. Dostopno na <http://www.rider.edu/~suler/psycyber/psychspace.html> (10. junij 2006).
- Škerlep, Andrej (1998):** Model računalniško posredovane komunikacije: tehnološka matrica in praktična raba v družbenem kontekstu. V Vasja Vehovar (ur.): *Internet v Sloveniji*, 24-53. Izola: Desk.
- Ule, Mirjana. (2000):** *Sodobne Identitete: V vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, Mirjana (2005):** *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vehovar, Vasja in Zupanič, Tina (2006):** Internet in slovenska država 2006. Dostopno na <http://www.ris.org/index.php?fl=2&lact=1&bid=1490&menu=0> (3. januar 2007).
- Zbornik Communication research measures (1999):** gradivo za študente [pri predmetu Metodologija komunikoloških raziskav in Raziskovanje javnega mnenja]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zbornik Measures of personality and social psychological attitudes (1999):** gradivo za študente [pri predmetu Metodologija komunikoloških raziskav in Raziskovanje javnega mnenja]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

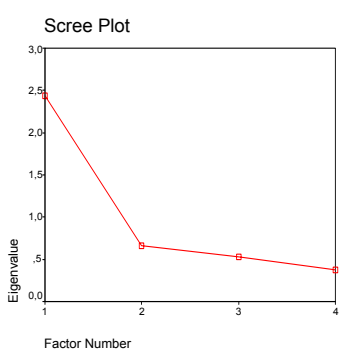
10. PRILOGE

PRILOGA A: Faktorska analiza spremenljivke osamljenost

Total Variance Explained

Factor	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,436	60,890	60,890	1,932	48,288	48,288
2	,663	16,568	77,458			
3	,531	13,278	90,736			
4	,371	9,264	100,000			

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Factor Matrix^a

	Factor
	1
RV2_4A	,621
RV2_4B	,629
RV2_4C	,749
RV2_4D	,768

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

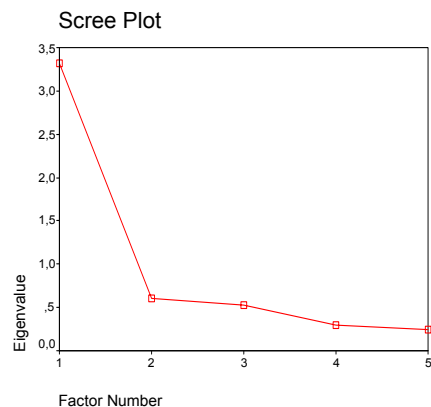
a. 1 factors extracted. 7 iterations required.

PRILOGA B: Faktorska analiza spremenljivke socialna anksioznost

Total Variance Explained

Factor	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,324	66,486	66,486	2,950	59,008	59,008
2	,606	12,112	78,597			
3	,528	10,568	89,165			
4	,299	5,984	95,149			
5	,243	4,851	100,000			

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Factor Matrix^a

	Factor
	1
Če me nekdo opazuje, postanem napet in živčen.	,597
Pogosto me skrbi, da bom izpadel smešno ali da bom sam sebe imel za norca.	,859
Bojim se, da bi me ljudje grajali.	,803
Pogosto me skrbi, da bom rekel ali naredil kaj narobe.	,874
Želim si, da bi imel več samozavesti v družabnih situacijah.	,669

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

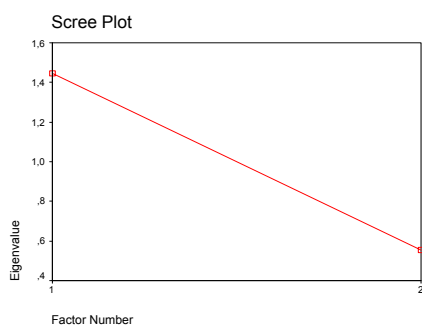
a. 1 factors extracted. 6 iterations required.

PRILOGA C: Faktorska analiza spremenljivke potreba po izražanju osebnega jaza

Total Variance Explained

Factor	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1,446	72,300	72,300	,890	44,504	44,504
2	,554	27,700	100,000			

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Factor Matrix^a

	Factor	
	1	
Pogosto želim razpravljati o občutkih o sebi.	,667	
Želim si, da bi pogosteje izražal svoja osebna prepričanja in mnenja.	,667	

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

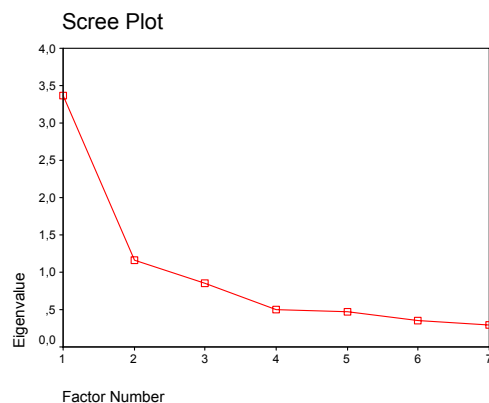
a. 1 factors extracted. 8 iterations required.

PRILOGA D: Faktorska analiza za spremenljivko stigma

Total Variance Explained

Factor	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,370	48,137	48,137	2,993	42,753	42,753
2	1,168	16,680	64,817	,726	10,367	53,120
3	,853	12,184	77,001			
4	,497	7,097	84,098			
5	,472	6,739	90,838			
6	,350	5,001	95,839			
7	,291	4,161	100,000			

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Factor Matrix^a

	Factor	
	1	2
Zaradi svoje veroizpovedi se počutim odrinjenega iz širšega družbenega okolja.	,639	-,235
Zaradi določene telesne hibe se čutim manjvrednega.	,809	,509
Zaradi svoje drugačnosti me ljudje gledajo z viška.	,768	3,776E-02
Imam telesne pomanjkljivosti, ki me včasih motijo.	,454	,355
Ker pripadam drugi narodnosti, me imajo drugi ljudje za manj vrednega.	,744	-,280
Moj zunanji videz igra pomembno vlogo pri spoznavanju drugih ljudi.	,282	,180
Zaradi drugačne spolne usmerjenosti se počutim izločenega iz družbe.	,707	-,416

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

a. 2 factors extracted. 24 iterations required.

Total Variance Explained

Factor	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	3,370	48,137	48,137	2,993	42,753	42,753	2,626
2	1,168	16,680	64,817	,726	10,367	53,120	2,272
3	,853	12,184	77,001				
4	,497	7,097	84,098				
5	,472	6,739	90,838				
6	,350	5,001	95,839				
7	,291	4,161	100,000				

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

a. When factors are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Pattern Matrix^a

	Factor	
	1	2
Zaradi svoje veroizpovedi se počutim odrinjenega iz širšega družbenega okolja.	,654	4,934E-02
Zaradi določene telesne hibe se čutim manjvrednega.	4,201E-02	,933
Zaradi svoje drugačnosti me ljudje gledajo z viška.	,473	,405
Imam telesne pomanjkljivosti, ki me včasih motijo.	-4,34E-02	,598
Ker pripadam drugi narodnosti, me imajo drugi ljudje za manj vrednega.	,767	5,101E-02
Moj zunanji videz igra pomembno pri spoznavanju drugih ljudi.	1,144E-02	,328
Zaradi drugačne spolne usmerjenosti se počutim izločenega iz družbe.	,875	-,114

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 6 iterations.

Factor Correlation Matrix

Factor	1	2
1	1,000	,529
2	,529	1,000

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normaliz